

Halk Hikâyelerinde Erzincan

Erzincan Province in Folk Stories

Ruhi KARA¹
Erdoğan ULUDAĞ²

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi, Erzincan, Türkiye

Bu çalışma 9–12 Ekim 2022 tarihinde Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi tarafından düzenlenen “Uluslararası Türk Dünyası Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulan “Halk Hikâyelerinde Erzincan” adlı çalışmanın geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş hâlidir.

Geliş Tarihi/Received: 27.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 02.06.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 21.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Erdoğan ULUDAĞ
E-mail: euludag@erzincan.edu.tr

Atif: Kara, R., & Uludağ, E. (2023).
Halk hikâyelerinde Erzincan. *Journal of
Literature and Humanities*, 70, 1-14.

Cite this article as: Kara, R., & Uludağ, E.
(2023). Erzincan province in folk stories.
Journal of Literature and Humanities,
70, 1-14.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Âşıkların tabiriyle, “mâzîde kalmış çeşitli söylentilerin, insanların yaşadığı maceraların derlenip toplanıp bir araya getirilmesi” olan halk hikâyesi; sözlü gelenek içinde edebiyat açısından önde gelen dinamikler arasında yer alır. Türk milletinin geçmişten günümüze taşıdığı gelenek, görenek ve değerleri muhafaza eden halk hikâyeleri bir anlatı türü olarak, kültürel mirasımızın önemli ve renkli halkalarından birini oluşturur. İçlerinde barındırdığı, dua-beddua, atasözü, deyim, şiir, masal, efsane, âşık havaları, anlatıcı-dinleyici ilişkisi ile tam bir sözlü kültür hazinesidir. İlk örnekleri âşık edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen 16. yüzyıldan itibaren âşıkların hayatları etrafında görülmeye başlanan halk hikâyeleri, eski ve yeni kuşaklar arasında kültürel birikimin aktarılması ve paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Anadolu’da göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk edebî ürünlerinden olan halk hikâyelerinin konusu aşk ve kahramanlıktır. Nazım ve nesir olarak karışık bir yapı gösteren ve hacim bakımından uzun olmasıyla da diğer halk anlatılarından kolaylıkla ayrılabilen halk hikâyeleri, Türk halkının kültür değerlerini bünyesinde toplayan önemli türlerden birisidir. Türk, Arap, İran ve Hint kaynaklı olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan, nazım nesir karışımı anlatımlardır.

Türk halk hikâyelerinde mekân unsuru olarak şehirler, ister itibari, ister gerçek vasıfta olsun mühim bir yer işgal etmektedir. Gerçek mekânlar içinde ise yerleşim yerlerinin, bilhassa şehirlerin yerleri belirgin olarak farklılık göstermektedir. Hatta bazı yerleşim yerleri onlarca Türk halk hikâyesinde ortak mekân olarak kullanılmakta ve seçkin mekânlar olarak ön plana çıkarılmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan-Kars-Erzurum-Sivas-Tokat-Kayseri-Adana şeridinde anlatılan hikâyelerde Erzincan şehrimizin önemli bir yeri vardır. Erzincan ili ve çevresinde günümüze kadar 120 civarında yazılı ve sözlü halk hikâyesi tespit edilmiştir. Aşk konulu Asuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı, Kerem’in Erzincan Bağları, Erzincan Akrep Bağları, Âşık Garip, Yaralı Mahmut, Köroğlu, Abdullah Han, Arzu ile Kamber, Ahmet ile Mehmet vb. hikâyeler Erzincan ve çevresinde anlatılmış hikâyelerdir. Bu çalışmada Erzincan’ın merkez olduğu halk hikâyeleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, halk hikâyesi, Erzincan

ABSTRACT

Folk stories referring to “compiling and bringing together diverse ancient rumors and adventures of people” are among the leading literary dynamics in the oral tradition, according to the expressions of the minstrels (ashiks). Folk stories, which harbor the traditions, folkways, and values preserved by the Turkish nation from antiquity to the present, as a narrative form, constitutes one of the important and colorful rings of our cultural heritage. It is a comprehensive oral culture treasure with its prayers–curse, proverbs, idioms, poems, tales, legends, minstrels, and narrator–audience relationship. As their archetype was discovered in the 16th century, revolved around the lives of the minstrels, and is acknowledged as the origin of minstrel literature, folk stories have a significant role in transmitting and disseminating cultural richness between old and young generations. Love and heroism are the main themes of folk tales, which are among the earliest literary byproducts of the transition from nomadism to settled life in Anatolia. One of the primary genres that incorporate the cultural values of the Turkish people is the folk story, which poses a composite form in verse and prose and is explicitly distinguishable from other folk narratives by its lengthy volumes. They are the verse–prose blend mainly narrated by Turkish, Arab, Iranian, and Indian encomiastic (public storytellers) and minstrels. Cities play a critical role in Turkish folk stories as the spatial component, whether they are fictional or real. However, the locations of settlements, especially cities, vary significantly among the real places. Yet, several locales are frequently mentioned in dozens of Turkish folk stories, emphasizing their exclusiveness. In this context, the city of Erzincan is a prominent place in the stories narrated in the Azerbaijan–Kars–Erzurum–Sivas–Tokat–Kayseri–Adana strip. Hitherto, there are 120 written and oral folk stories identified in Erzincan province and its surroundings. The love stories of Asuman and Zeycan, Kerem and Aslı, Kerem’s Erzincan Vineyards, Erzincan Scorpion Vineyards, Ashik Garip, Heartache Mahmut,

Köroğlu, Abdullah Khan, Arzu and Kamber, and Ahmet and Mehmet are all narrated in and around Erzincan province as folk tales. Therefore, this study will focus on folk stories in which Erzincan is the center.

Keywords: Folk literature, folk stories, Erzincan

Giriş

Halk hikâyesi, Türk halk edebiyatında anlatı esasına dayalı destan, masal, efsane, menkıbe anlatım türlerinden biri olup, birçok edebiyat araştırmacısı tarafından ele alınarak incelenmiş ve çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Halk hikâyelerinin ortaya çıktığı devirde sözlü geleneğin de yüklendiği işlevi işaret eden bir muhtevaya sahip olan bu tanımlarda, çoğunlukla türü öne çıkaran içerik ve yapıyla ilgili çeşitli özellikler ortaya konulmuş, hangi kaynaklardan beslendiği dile getirilmiştir. Boratav (2003, s. 66), halk hikâyesini “*eskiden destanların gördükleri vazifeleri üzerine almış yeni ve orijinal bir nev’in mahsulleridir*” şeklinde ifade eder. Yine Boratav (1988, s. 64), Otto Spies’in konuyla ilgili tanımını da aktarır: Spies’e (1941) göre halk hikâyeleri, “*bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masaldır*.” Şükrü Elçin (2004, s. 444); “*halk hikâyeleri milletin roman ihtiyacını karşılayan, özel bir üslupla, gerçek ya da hayali birtakım olayların veya maceraların sözle nakil ya da tekrar edildiği eserlerdir*” şeklinde tanımlar. Konuyla ilgili olarak Nihat Sami Banarlı (1998, s. 728) ise, “*Anadolu’ya destanlarla gelen halkın, bu yeni vatanın tarihi ve coğrafi hususiyetlerine göre destan türünün motiflerini kullanarak yeni bir anlatı türü olan halk hikâyesini oluşturduğunu*” belirtir ve “*bu değişim etkisiyle önceleri Dede Korkut ve Köroğlu gibi destani özellikler taşıyan kahramanlık anlatıları vücuda gelmiş, devam eden süreçte geliştirilen hikâye geleneği çevresinde halk şairlerinin hayatları, şahsiyetleri ve şiirleri etrafında yeni ve yaygın hikâyeler oluşmuştur*” der. Destan, masal, efsane ve fıkra gibi anlatmaya dayalı türlerin arasında yer alan ve Türk halk edebiyatı içinde önemli işleve sahip olan halk hikâyeleri üzerine Alptekin (1997, s. 7)’in yaptığı tanım ise; “*Anadolu’da göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk edebî ürünlerinden olup aşk, kahramanlık, vb. konuları işleyen, Türk, Arap, İran ve Hint kaynaklı olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan, nazım nesir karışımı anlatımlardır*” şeklindedir.

Yapısı itibarıyla nazım ve nesir olarak karışık ve hacim olarak uzun olmasıyla da diğer halk anlatılarından kolayca ayırt edilebilen halk hikâyeleri, Türk halkının kültür hazinesini bünyesinde barındıran önemli türler arasında yer alır. Ortaya çıkmaya başladığı XVI. yüzyıldan itibaren günümüze gelene kadar toplumun çeşitli kesimlerinin ilgisini çekmiş olan bu metinlerin konusu sevgi ve kahramanlıktır. Ayrıca kısa halk hikâyeleri Doğu Anadolu Bölgesi’nde, *kıssa*, *serküşte* (*sergüzeşt*), türküsüz hikâyeler ise *kara hikâye* olarak adlandırılmaktadır. Çukurova bölgesinde; *bozlak* adıyla bilinen hikâyeli türküler de halk hikâyeleri bünyesinde ele alınmışlardır. Bunlara şiirsiz kara hikâyeler ile koçakların maceralarını konu alan metinleri de ilave etmek gerekir. Dede Korkut hikâyelerindeki *boy boylamak*, *soy soylamak* söyleyişi ile Köroğlu hikâyelerindeki *kol* kavramı da hikâye karşılığında kullanılmıştır. *Kol*; hikâye, destan gibi türlerde yer alan farklı bölümler için yapılan bir adlandırmadır. Günümüzde Türk dünyası dediğimiz coğrafyanın tamamına yakın bir bölümünde Anadolu Türklerinin halk hikâyesi dediği tür, destan (dâstân, dessan) olarak bilinmektedir. “1063 Tarihinde Anadolu kapılarında içeri giren, 1071’de Malazgirt’te büyük bir zafer kazanan ecdâdımız, savaşçılığın, barışın, insan sevgisinin, mertliğin, kahramanlığın yanında kültür unsurlarını da beraberinde getirmişlerdir. Türklerin Anadolu’ya geldikleri dönemde *atlı-göçebe* kültürünün izlerini görmemiz mümkündür. Nitekim bu dönemin en önemli eserlerinden olan Dede Korkut kitabı’nda bu tesirleri çok açık bir şekilde görebiliriz. Daha evvel destan devrini, destan şartlarını yaşayan milletimiz, Anadolu’ya geldikten sonra yerleşik hayata geçmiştir. Bunun neticesinde de destan ve destancılık geleneği kaybolarak, onun yerini yeni bir tür olan halk hikâyeleri almıştır. Hoşça vakit geçirmenin yanında, kahramanlık, sevgi gibi hususları da bünyesinde bulunduran halk hikâyeleri diğer anlatmaya dayalı türlerden (destan, masal, efsane, fıkra...) şekil özellikleri ile de ayrılabilir. Çünkü destan manzum, masal, efsane, fıkra nesir, halk hikâyesi ise nazım-nesir karışımıdır” (Alptekin, 1987, s. 44).

Azerbaycan ve Doğu Anadolu, bilhassa Erzincan, Erzurum, Kars bölgesi halk hikâyeciliğinin canlılığını günümüzde de koruduğu bölgedir. Bu bölgelere iç Anadolu ve Çukurova Bölgesini de katacak olursak, halk hikâyelerinin anlatıldığı coğrafi alanı da tespit etmemiz mümkündür. Azerbaycan, Kars, Erzurum, Sivas, Tokat, Kayseri, Adana şeridinde anlatılan hikâyelerde Erzincan ilimizin de önemli bir yeri vardır. Anadolu coğrafyasında doğudan batıya, kuzeyden güneye kültür köprüsü konumundadır. Günümüze kadar yazılı ve sözlü 120, mekân olarak da 21 kadar halk hikâyesi tespit edilmiştir. Anlatılan ve mekân olarak tespit edilen hikâyelerin sayısından anlaşılacağı üzere, Erzincan, halk hikâyelerimizin sözlü gelenekte yoğun olarak yaşadığı ve muhafaza edildiği önemli bir halk kültürü merkezidir. Bu araştırmada Erzincan ilinin merkez olduğu hikâyeler üzerinde durulacaktır.

Halk Hikâyelerinde Mekân Unsuru ve Erzincan

Edebî ürünleri zuhûr ettiği yer, bölge ve mekândan ayrı düşünmek mümkün değildir. “*Mekân unsurunu, insanların tarihî, siyasî, ekonomik, kültürel hayatı gibi toplumsal alanlarda etkili olurken; aynı zamanda insanların fiziksel ve ruhsal yapılarında da belirleyici rol oynamıştır. Bu ruhsal etkilenme onların yaşam tarzından, algılama biçimlerine; sözlü kültürlerinden kelime hazinelerine, duygu ve düşünce dünyalarına kadar geniş bir yelpazede kendini gösterir*” (Özcan, 2021, s. 1494). Öte yandan belirli bir coğrafyanın ürünü olan halk hikâyelerinin içerisinde oluştukları mekândan etkilenmesi, başka bir ifadeyle doğup geliştikleri toprakların özelliklerinin halk hikâyeleri üzerinde etkisinin olması gayet doğaldır. Boratav (1988, s. 57) da; “*Halk hikâyelerimiz, doğdukları ve yayıldıkları muhitlerin sosyal gelişimiyle çok yakından ilgilidir*” diyerek bu görüşü destekler. Birçok halk hikâyemizin olay ağırlıklı olduğu dikkate alındığında, halk hikâyelerinde olayların geçtiği yerlerin çeşitlilik ve değişkenlik bakımından mekân açısından oldukça zengin olacağı da âşikârdır. Mekân unsurunun sözlü kültürümüze yansımalarının bir neticesi ve hikâyeleri anlatan söz ustalarının hayal dünyalarındaki zenginliğin bir göstergesi olarak hikâyelerde oldukça geniş bir coğrafi mekân algısı ile karşı karşıya kalmaktayız. Halk hikâyelerinde mekân tasvirleri uzun uzadıya yapılmassa da sadece yer adı olarak geçen bölge-ülke-şehir isimleri bile bize bu muhayyilenin boyutlarının ne kadar engin olduğunu göstermektedir. Halk hikâyelerinde bir şehrin herhangi bir köyünde doğan kahraman olayların gelişmesiyle kendini bir anda başka bir şehirde hatta çok çok uzak

mesafedeki ülkelerin birinde bulabilir. Dinleyenler cephesinden meseleye bakıldığında hikâyelerdeki bu tür geçişler gayet doğal karşılanır ve yadırganmaz.

“Halk hikâyelerinde mekânın oldukça geniş coğrafyalara yayılması anlatının kimi zaman günler geceler sürdüğü icra ortamları düşünülürken anlatıyı zenginleştirmek için başvurulan yollardan biri sayılabilir. Şu halde anlatıcı ana olaylar çevresinde yardımcı konular ve olaylar ekleyerek hem merakı artırmak hem dinleyicinin ilgisini sabit tutmak isteyebilir. Anlatıcının muhayyilesinin de etkili olduğu bu mekân dairesinin genişletilmesi bu şekilde izah edilebilir” (Özcan, 2021, s. 1495). “Halk hikâyelerinde de mekân unsuru, ister itibari, ister gerçek vasıfta olsun, önemli bir yere sahiptir. Gerçek mekânlar içinde ise yerleşim yerlerinin, bilhassa şehirlerin yerleri belirgin olarak farklılık göstermektedir. Hatta kimi yerleşim yerleri onlarca Türk halk hikâyesinde ortak mekân olarak kullanılmakta ve seçkin mekânlar olarak öne çıkarılmaktadır. Bağdat, Erzincan, Erzurum, Gence, Halep, Horasan, İsfahan, İstanbul, Tebriz, Tiflis, Yemen şehirleri önemli yerleşim yerleri arasında ilk akla gelenlerdir” (Kafkasyalı, 2007, s. 98). “Bilindiği gibi halk hikâyeciliğinin canlılığını koruduğu bölge Azerbaycan ve Doğu Anadolu, bilhassa Erzincan, Erzurum, Kars bölgesidir. Bu bölgelere iç Anadolu ve Çukurova Bölgesini de katacak olursak, halk hikâyelerinin anlatıldığı coğrafi alanı da tespit etmemiz mümkündür. Azerbaycan, Kars, Erzurum, Sivas, Tokat, Kayseri, Adana şeridinde anlatılan hikâyelerde Erzincan ilimizin de önemli bir yeri vardır” (Alptekin, 1987, s. 44). Erzincan ilimiz konumu itibarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında, Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almakta, doğal ve beşeri ortam özelliklerinin çeşitlilik ve zenginliği bakımında bölgenin diğer kesimlerinden ayrılmaktadır. Yine konumu dikkate alındığında stratejik bir öneme sahip olan Erzincan; kuzeyden Giresun, Gümüşhane, Bayburt; doğudan Erzurum; güneyden Bingöl, Tunceli; güneybatıdan Elazığ ve Malatya; batıdan Sivas illeri ile sınırlandırılmış ve Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin birbirine yakınlığı bir konumda yer almaktadır. Tarihi İpek Yolu üzerinde yer alan Erzincan, yüzyıllar boyu canlı bir tarih ve kültürel yaşam sürmüştür. Avrupa'yı Asya'ya bağlayan yollar üzerinde bulunan Erzincan, tarihî süreç boyunca güzelliği bakımından seyyahların, tarihçilerin dikkatini çekmiş; *Cennet Ülkesi, İrem Bağı, Belkis Şehri, Gül-i Gülistan Bağ u Bostan, Çemenistan ve Bülbülistan, Etrafı Dağlık Ortası Bağlık Ortası* olarak nitelendirilmiştir. Türk kültür ve medeniyetinin bir mozayicini oluşturan, özgün bir görünüm ve üslûba sahip olan Erzincan, tarih sayfalarında olduğu gibi halk hikâyelerinde de konumu göz önünde bulundurulduğunda; hem güzel bir coğrafi mekân, hem kültür ve medeniyet, hem de ticaret merkezi olarak önemli bir yer tutmaktadır. Erzincan, Anadolu coğrafyası üzerinde doğudan batıya, kuzeyden güneye halk hikâyelerimizin sözlü gelenekte yoğun olarak yaşadığı ve muhafaza edildiği yerdir.

Halk Hikâyelerinde Erzincan

Köroğlu

En eski edebi ürünler arasında yer alan destanlar, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Sözlü edebiyat geleneğinin bu nadide ürünlerinin, milli kültür dokusu içindeki yeri ve önemi büyüktür. Zira, destanlar sayesinde bir milletin tarih sahnesindeki varoluş mücadelesini; çeşitli duygu, düşünce ve hayat felsefesini öğrenmek mümkündür. Bu destanlardan biri de hiç şüphe yok ki Türk halk edebiyatının önemli isimlerinden Köroğlu'dur. “Köroğlu destanı hemen bütün Türk boyları ile uzun asırlar boyunca Türklerle komşu olarak yaşamış ve Türk kültür coğrafyası içinde bulunan Gürcü, Ermeni, Tacik, Arap, Acar (Gürcü dilinde), Abhaz ve Afganlılar arasında da anlatılan bir destanıdır” diyen Karadavut, Köroğlu'nun önemini şöyle anlatır. “Köroğlu destanı, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olduğu için, anlatıldığı her bölgenin tarihî, kültürel ve coğrafi özelliklerini bünyesinde taşıyarak eş metinler şeklinde varlığını devam ettirmiştir. Doğu yani Türkistan varyantlarında (Kazak, Özbek, Türkmen, Uygur bu gruba dâhildir) Köroğlu ölmüş annesinin vücudundan mezarda doğar. Bundan dolayı da adı Goroğlu/ Göroğlu'dur. O ayrıca bir bey, padişah çocuğudur. Batı varyantlarında ise (Azerbaycan, Türkiye, Kırım, Bulgaristan) babasının gözleri kendisine hizmet ettiği bey/paşa tarafından kör ettirildiği için Köroğlu'dur ve o halktan birinin, bir seysisin oğludur” (Karadavut, 2018, ss. 872–873).

Kültür tarihine göz attığımızda tarihi şahsiyetlerin sevenleri tarafından yüceltilmek amacıyla, bu şahsiyetlerin bizzat kendi yörelerinde yaşadıklarını hatta hemşehrileri olduğunu bile ileri sürdüklerini görmekteyiz. Destanlarımızdan Dede Korkut üzerine yapılan araştırmalarda, *Korkut Ata*'nın dünya üzerinde dört ayrı yerde makamının olduğu bildirilmektedir. Yunus Emre'nin de altı ayrı coğrafyada mezarının bulunduğu ileri sürülmektedir. Hz. Ali'nin gitmediği yer, yaslanmadığı kaya ve atının nal izinin olmadığı yer yoktur. Köroğlu için de aynı durum söz konusudur. Alptekin ve İçel (2011, s. 42) konuya ilişkin olarak; “Köroğlu'na çeşitli yerler ev sahipliği yapmak istemektedirler. Bolu ilinin Dörtdivan ilçesinin Sayık Köyü, Köroğlu'nun memleketi olarak gösterilmektedir. Bazı kaynaklarda ise onun Karslı olduğundan söz edilmektedir. Bu coğrafyada Köroğlu, keleşleri ve atıyla ilgili çeşitli efsaneler yaşamaktadır. Bunların dışında da onlarca yerleşim merkezi Köroğlu'nu kendi hemşehrileri olarak göstermek istemektedir. Köroğlu'na farklı yerlerin sahiplenmesinin ana sebebi, anlatıcının hikâyesini -coğrafi bilgisi bağlamında- yaşadığı mekâna uyarlaması ve bunun da gerçek olarak kabul edilmesidir” yaklaşımında bulduktan sonra Köroğlu Erzincanlı mıdır? sorusuna cevap ararlar.

Kültür coğrafyamızın pek çok yerinde “Köroğlu” adına rastlamak mümkündür. Bu çalışmada Erzincan'da Köroğlu hakkında yaptığımız araştırmalarda Köroğlu ile ilgili anlatılan rivayetleri, mekân ve yer isimlerini tespit ettik. Bugün bütün Türk dünyasında anlatılan, okunan, her geçen gün yapılan derlemeler sonucunda yeni yeni kolları tespit edilen Köroğlu hikâyelerinde Erzincan, Refahiye, Tercan, Kemah, Üzümlü, Kemaliye de mekân olarak önemli yer tutar.

Köroğlu'nun Zuhuru Kolu

Destan, Bolu beyinin, atlarına bakan seysisin gözlerine mil çektirmesi üzerine, seysisin oğlu olan ve babasının kör olması sebebiyle Köroğlu diye tanınan kahramanın başından geçen olayları anlatır.

“Ruşen Ali (Ürüşan Baba), Bolu Beyi'nin yanında at bakıcısıdır. Beyin isteği üzerine Ruşen Ali Anadolu coğrafyasında at aramaya çıkar ve Erzincan ilinin Tercan ilçesine gelir. Orada iki çelimsiz 'kulun'u (tay) satın alır. Çünkü bu kulunlar sudan çıkan aygır ve kısrağın birleşmesi sonucunda doğmuşlardır. Bu sebepten cılız olmalarına rağmen çok değerlidirler. Ruşen Ali, bir süre sonra iki kulunla birlikte Bolu Beyi'nin huzuruna gelir. Bolu Beyi zayıf kulunları görünce küplere biner ve Ruşen Ali'nin gözlerine de mil çektirir. Ruşen

Ali, on yaşlarında olan oğlundan kulunlara bakmasını ister ve onları tavlama çektirir. Daha sonra da bir ahır yapmasını ve üzerinin ışık girmeyecek şekilde örtülmesini ister. Ayrıca kulunlara yemleri verildiğinde onların yanında durulmamasını da tembih eder. Aradan yıllar geçer, artık Ali on altı yaşına gelmiştir. Babasının isteği üzerine kulunların ahırının yanındaki tarla balçık hâline getirilir, daha sonra da ahırdaki iki kulun dışarıya çıkarılır. Ruşen Ali'nin isteği üzerine Ali bu atlardan Doru'ya biner ve çamura sürer. Dönüşte Doru'nun ayağında çamur izleri görülür. Çünkü üzerine iğne deliği kadar bir delikten ışık girmiştir. İkinci olarak Kırat'a binen Ali, onu da balçığa sürer ve dönüşte ayağında çamura rastlanmaz. Çünkü onun üzerine ışık girmemiştir ve uçabilme özelliğini kaybetmemiştir. Baba Ruşen Ali, Kırat'ı iyice gözden geçirdikten sonra; "Oğlum, Kırat senin altında iken seni hiç kimse tutamaz, artık durma, eğer benim helal evladım isen Bolu Beyi'nden intikamımı al" der ve kısa bir süre sonra da ölür. Köroğlu Erzincan'ın Kemah ilçesinde kendi adına bir kale yaptırır ve gelenden geçenden haraç almaya başlar. Çok geçmeden Sultan Murat durumdan haberdar edilir" (Kaplan ve ark., 1973, ss. 1-14).

Köroğlu'nun Demircioğlu Kolu

Köroğlu'nun Demircioğlu kolundaki olaylardan bir kısmı Erzincan'ın Kemah kalesinde geçmiştir.

"Erzincan'ın Kemah ilçesine yerleşen Köroğlu Kırat'ı nallatmak için üç ayda bir Erzurum'a Nalbant Armenik'in yanına gelir. Bu gidiş gelişlerde Armenik'in kalfası Demircioğlu ile karşılaşır. Demircioğlu'nun asıl adı Kenan'dır. Köroğlu Kenan'a gücünü göstermek için atın nalını sıkınca ikiye katlar. Demircioğlu daha kalın bir nal hazırlayarak Kırat'ın ayağına çakar. Armenik, Demircioğlu'nun gücünü Köroğlu'na anlatır. Köroğlu Kenan'a atının nallanması karşılığında para verir. Köroğlu'nun nalı bükmesine karşılık o da parmakları arasında paranın yazılarını siler. Demircioğlu kendi adamlarıyla tanımadığı bu yiğidin yolunu kesmek için Erzurum'un çıkış yollarını tutarlar. Köroğlu Erzurum'un İstanbul kapısından çıktığı zaman Demircioğlu ile karşılaşır. Demircioğlu Köroğlu'nun ününü işitmesine rağmen onu tanımamaktadır. Köroğlu Demircioğlu'na; "Yiğit gel seni Köroğlu'nun yanına götürüyüm, onu yakala ve öldür" der. Demircioğlu Köroğlu ile birlikte Kemah'a gitmeye karar verir. Demircioğlu arkadaşlarına Köroğlu'nun yanına gitmek istediğini, Armenik'in yanına gelemeyeceğini söylediikten sonra Köroğlu'nun terkisine binerek Kemah'a doğru yola çıkar. Köroğlu saz eşliğinde söylediği şiirinde kendisinin Köroğlu olduğunu Demircioğlu'na anlatır. Demircioğlu Köroğlu'nun elini öper ve onun koçağı olarak yanında kalmaya karar verir. Armenik, Demircioğlu'nun kaçırıldığını öğrenir ve Erzurum Valisi Mustafa Paşa'ya haber verir. Köroğlu ve Demircioğlu'nu yakalamak için üç yüz atlı Kemah dağlarına gelir. Köroğlu ve Demircioğlu üç yüz atlının arasından sıyrılarak o diyardan kaçarak Padişah Köroğlu'nu affeder, bunun karşılığında Reyhan Arap'la savaşmasını ister. Padişahın huzurundan ayrılan Köroğlu birkaç hafta sonra Kemah Dağları'na Demircioğlu'nun yanına gelir ve olanları anlatır. Haberi duyan Demircioğlu, Köroğlu'ndan izin alarak Kenan Eli'ne Reyhan Arap'ı yakalamak için yola çıkar" (Alptekin, 1997, ss. 132-133).

Köroğlu hikâyesinin yukarıda özetleri verilen *Zuhuru* ve *Demircioğlu* Kolları'nda Erzincan ve çevresinin mekân olarak kullanılması dikkat çekicidir. Köroğlu'nun babasının at aramaya gittiği ve cılız tayları bulduğu yer, Erzincan'ın Tercan ilçesidir. Ürüşan Baba, Bolu beylerinin yanında çalışan, işinin ehli, dürüst, sadık, güvenilir bir at bakıcısıdır. Bir gün beyleri eşi benzeri olmayan iki at isterler ondan. Ürüşan Baba, böyle atların kolay bulunamayacağını, Anadolu'da aramak gerektiğini söyleyerek gurbete çıkar ve Tercan dolaylarına gelir: "Epey bir gurbet dolandıktan sonra, işte, bu bizim Anadolu, Erzurum diyarında Tercan, Tercan'a geldi"... "Şimdi Ürüşan Baba, saat on bir, akşama bir saat var, Tercan'a köye geldi ki nâhırdan atlar gelip harmanlara dağılıyor..." İki tay görür ve sahibinden almak ister. Ancak sahibi atların özelliğinin, değerinin farkında değildir. Çünkü çok bakımsız görünmektedirler. Sahibine fark ettirmemek için aldatici tavır sergiler ve hem ucuza almaya, hem de satacak olanın vazgeçmesini engellemeye çalışır" (Kaplan ve ark., 1973, ss. 1-2). Köroğlu'nun babası Bolu Beyi'ne en iyi atı Erzincan'ın Tercan ilçesinden almıştır.

Köroğlu'nun isyan ettikten sonra intikam almak için kendisine mekân olarak seçtiği yer yine Erzincan'ın ilçesi Kemah ve civarıdır. Kemah kalesinde bulunan en sarp kulenin adı "Köroğlu kulesi"dir. Halk bu kuleye Kırat'tan başka bir atın çıkamadığını söylemektedir:

".. Kırı binip babasının tarifi ile doru yedeğe alıp gündün evvel gözaltı etmişti. İşte doğru Kemah diyarlarında, Erzincan'a yakın işte Köroğlu kulesi, o kule yine halen o gün bugünkü güne kadar durur. Kırattan başka asla o kuleye bir at çıkamazdı. O zamanın devri. Külünk ile kendi atlarına ve kendisine sığınacak bir kule yaptı" (Kaplan ve ark., 1973, s. 13).

Erzurum'dan kaçırılan Demircioğlu da Köroğlu'nun Erzincan'ın Kemah ilçesinde kendi adına yaptırdığı kuleye hapsedilir. Osmanlı askeri kuleyi kuşattığı vakit Köroğlu yine buradadır:

".. Bir gün dolanarak öyle geldi ki bir gedik üstüne, ki Kemah dağlarında atlı çadır kurmuş, uzaktan Köroğlu bir derviş kılığına girerek atlının içine girdi, derviş kıyafetinde..." (Kaplan ve ark., 1973, ss. 28-29).

"..Asker gerisin geri, dönerek İstanbul'a kavuşur kavuşmaz, o zaman, padişaha bildirdiler, ki Köroğlu Kemah dağlarında Demircioğlu ile beraber kaçtı gitti ve ne tutabildik, ne de öldürebildik, ne de kavuşabildik..." (Kaplan ve ark., 1973, s. 31).

XIX. yy. gezginlerinden olan tarihçi Le Comte de Cholet, Anadolu Türkiye'sine yaptığı seyahatte, Fransız ordusunda 76. piyâde alayında teğmen rütbesine sahipti. Erzincan mutasarrıfı Mehmed Şevki Paşa ve IV. Ordu-yı Hümayunu komutanı Mareşal Mehmed Zeki Paşa zamanında Tercan'dan geçmiştir. De Cholet (1892, ss. 142-147) Tercan'da iken Keur-Oglouna ait söylentiden bahseder. Kafkasyalı (2006), *İran Türkleri Âşık Muhitleri* adlı eserinin *Tebriz/Karadağ Âşık Muhiti Halk Hikâyeleri* bölümünde (s. 43) Köroğlu'nun Tercan Seferinden, *Urumiye Âşık Muhiti Halk Hikâyeleri* bölümünde (s. 117), yine Köroğlu'nun Tercan Seferinden, *Sulduz Karapapak Âşık Muhiti Halk Hikâyeleri* bölümünde ise (s. 164), Köroğlu'nun Rum Seferi Tercan Seferinden söz eder.

Köroğlu Azerbaycan Rivayeti

Azeri Köroğlu Destanı, *Hemze'nin Kır Atı Aparması* rivayetinde Bolu Bey'in Erzincanlı olduğundan söz edilmektedir. "Destanın konusunu Bolu Bey'in Dünya Hanım ile evlenebilmek için, Köroğlu'nu yakalayıp kuyuya atması, Dünya Hanım ve İsabali'nin Köroğlu'nu kuyudan

kurtarması, Köroğlu'nun Bolu Beyi'ni öldürmesi ve kendisini kurtaran Dünya Hanım ve İsabalı'nı evlendirmesi oluşturur. Mekân olarak Çenlibel, Tokat, Erzincan gibi yerler karşımıza çıkar" (Kaya, 2016, s. 57).

Hasan Paşa bele görende emireledi, iki bade doldurup getirdiler, el atıb her badeye bir dane kımetli lal saldı. Ondandedi:

-O, kimdi ki bu bedeni alıp içe. Bu la'li cibine goyub bu işe boyun goya. Men ehd eylerem ki Tokat Paşalığını ona başışlayam. Üstünde de perdeyi ismetde olan kızlarımdan birini ona verim. Bu sözde meclisin baş terefinden bir nefer cevan adam ayağa durdu. Bu adam kim ola kim olmaya, Erzincanlı Bolu Bey ola.

Bolu Bey, Erzincan kalasında goşun beyi idi, igit oğlanlardan biri idi, özü de çohdan idi ki Hasan Paşa'nın büyük kızı Dünya Hanıma âşık idi.

Hasan Paşa ağalarını toplar ve Hodkar'ın sözlerini ve imzalı fermanı gösterir ve Köroğlu'nu tutuklayacak bir yiğit arar. Erzincanlı Bolu Bey bu işi üstlenir. Çünkü Hasan Paşa'nın kızında gözü vardır ve onu elde etmek istemektedir (İdrisi, 1992, s. 131).

Bolu Bey öz goşunu ile Erzincan'dan, Ereb Reyhan öz goşunu ile Gars'dan, Hesene Paşa Tokat'dan yerış elesinler. Ele ki meclis gurtardı, Hesene Paşa Tokat'da galdı, Ereb Reyhan goşunu da götürdü Gars'a terefyollandı. Bolu Bey de Erzincan'a öz goşunu yanına gayıtdı (İdrisi, 1992, s. 318).

Köroğlu'nun Tokat-Erzincan Seferi

Köroğlu'nun Tokat Seferi adını taşıyan kolunda gelişen olaylar da büyük ölçüde Erzincan'da geçmektedir. "Destanda Keçel Hamza'nın Tokat Paşası Mahmut Paşa'nın kızı Dona Hanım'ı almak için Çenlibel'e gelip önce Dürat'ı, sonra onu bırakıp Kırat'ı ele geçirmesi, Köroğlu'nun Tokat'a gidip Kırat'ı Paşa'nın elinden geri alıp Çamlıbel'e dönmesi konu edilir. Manzum ve mensur yapıya sahiptir" (Kaya, 2016, s. 108).

Köroğlu'nun Maraş Varyantı

"Köroğlu'nun Maraş varyantında ikinci hikâye olarak Lala Hüseyin Paşa'nın Erzincan seferi anlatılır" (Uyduran, 1990, ss. 1-84).

Köroğlu'nun Tiflis Varyantı

Tiflis Varyantı'nda "Köroğlu'nun Erzincan'a yaptığı sefer anlatılmaktadır" (Bayat, 2003, s. 111). Özdamar (2019, s. 106) İran'dan derlenen ve Köroğlu külliyyatı için büyük önem arz eden "Köroğlu'nun Tiflis Nüshası" veya "Tebriz Varyantı" olarak bilinen nüshadan bahseder. Bu kitaptaki kolların isimlerini sıralar ve: 16. maddede; "Bürcü Bey'in Çamlıbel'e gelmesi, Belli Ahmet'i esir edip Erzincan'a götürmesi. Köroğlu'nun haber alıp Bürcü Bey'in arkasından gitmesi ve onunla savaşış Belli Ahmet'i kurtarması" şeklinde kolu özetler.

Köroğlu Erzincan'daydı

Turhan Kaya (1998, ss. 103-108), "Köroğlu Erzincan'daydı" başlıklı yazısında; Köroğlu'nun Zuhuru Kolu'nda Bolu beyinin seyisi istenen tayları Tercan çayırlarından getirdiğini, Erzincan Tercan'da, Köroğlu Tepeleri ve bu tepelerin zirvesinde taştan yapılmış Köroğlu'nun Evi ile Mercan ilçesi Çadirkaya beldesinde Köroğlu Kalesi, Üzümlü ilçesi Karakaya beldesinde ise Köroğlu Eyvanı bulunduğunu söyler. Ayrıca, Köroğlu'nun çeşitli kollarında Erzincan'dan geçerken burada konaklamış olduğunu hâlâ halk tarafından anlatıldığını, Köroğlu'nun Demircioğlu kolundaki olaylardan bir kısmının Erzincan'ın Kemah Kalesi'nde geçtiğini, Kemah Kalesi'nde bulunan en sarp kulenin adının Köroğlu Kulesi olduğunu" vb. delilleri sıraladıktan sonra, "...sunduğumuz verilere göre de bir zamanlar Köroğlu Erzincan'daydı" görüşünü ileri sürer.

Köroğlu'nun Erzincan Varyantı

Ümit Kaftancıoğlu (1979, s. VIII)'nin bahsettiği Akça Köy'den, 1919 Salur doğumlu olan Niyazi Kaymar da söz eder. Sevgi Koçak (1996, s. 28) tarafından 10 Şubat 1992 tarihinde yapılan derlemede ise şu tespitler yer almaktadır: "Köroğlu'nun babası Yusuf Ağa'dır. Yusuf Ağa Refahiye'nin Akça köyünde oldukça zengin bir ağaymış. Bir zamanlar köyünde kıtlık olmuş. Yusuf Ağa elindekini fukaraya yedirmiş, içirmiş. Kendisi de fakir düşmüş, daha sonra Bolu Beyi'ne seyis olmuş." Derleme özetle şöyledir:

"Yusuf Ağa, Refahiye'nin Akça köyünde oldukça zengin bir ağadır. Köyünde kıtlık olur ve elinde avucunda ne varsa köylüsüne yedirir, içirir. Sonra köyden göç etmeye karar verir. Oğlu Ruşen Ali ile birlikte İstanbul'a giderken Bolu'da Bolu Beyi'ne rastlarlar. Bolu Beyi onları sever ve İstanbul'a gitmelerine izin vermez. Yusuf Ağa'yı kendi yanına seyis olarak alır. Bir gün Yusuf Ağa'yı at almak için Bağdat'a gönderir. Yusuf Ağa gider, uzun süre gelmez. Sonra bir atla çıkagelir. Ama Bolu Beyi onun getirdiği atı beğenmez ve onun gözlerini oyar. Ruşen Ali buna çok üzülür ve babasının gözleri kör olduğu için Ruşen Ali'ye Köroğlu denilmeye başlanır.

Köroğlu, Bolu Beyi ile çarpışmak için atlanır ama yanındakiler onun genç ve güçsüz olduğunu ve güçlenip pehlivan olmak için beklemesini isterler. Köroğlu Tokat'ın Çamlıbel ilçesine gider, Koçaklardan biri Köroğlu'nu Ayvaz'la tanışması için İstanbul'a gönderir. İstanbul'da Ayvaz'ı bulur ve onunla tanışır. Köroğlu daha sonra Ayvaz'ı Çamlıbel'e götürür. Köroğlu bir gün Bolu Beyi'nin bacısı Telli Nigar'ı görür ve ona âşık olur. Nigar, Köroğlu'na Bolu Beyi ile çarpışmamasını ve onu kaçırmamasını söyler. Bunun üzerine Köroğlu Nigar'ı kaçırmaz ve Çamlıbel'e götürür. İstanbul padişahı bunu duyar ve Köroğlu'nun atını bulup getirene ödül vereceğini söyler. Kimsede buna cesaret edemez. Keloğlan ortaya çıkar ve atı bulup getirmesi için İstanbul padişahı tarafından gönderilir. Keloğlan atı bulup değirmene giderek değirmenciye kandırır ve onun üstünü giyer. Köroğlu oraya gelir ancak, Keloğlan'ı tanımaz. Keloğlan atı kaçırmak için İstanbul'a götürür. Bunu geç fark eden Köroğlu da İstanbul'a gider, şeyh kılığında girer ve bir koca kariya misafir olur. Köroğlu'nun kıratının yanına kimse yaklaşamaz ve tellallar atın yanına yaklaşıp ödül verileceğini duyurur. Padişahın huzuruna çıkıp, atlara çok iyi baktığını söyleyen Köroğlu, atın yanına varınca at onu tanır ve uysallaşır. Köroğlu belli bir süre sonra atını oradan kaçırmaz ve Çamlıbel'e geri götürür. Koçaklar toplanır, toy düzenlenir. Köroğlu meydana çıkar, pehlivanlarla çarpışır ve düşmanlarının başlarını vurarak, cenazelerini memleketlerine götürürler."

Erzincan ve Çevresinde Köroğlu ile İlgili Efsaneler ve Yer Adları

Köroğlu'nun çeşitli kollarında Erzincan'dan geçerken burada konaklamış olduğu, halk tarafından anlatılmaktadır. Özdamar (2011, s. 77) hazırladığı yüksek lisans tezinde; Tebriz, Gecil Kapısı'ndaki "Elseven Âşıklar Kahvesi"nde bulunan muhtelif âşıklardan yaptığı Köroğlu derlemesinde Tebriz âşıklarının "Erzincan Seferi" adlı hikâyeyi de okuduklarını söyler. Yine Özdamar (2019, s. 97) doktora çalışmasında Köroğlu Destanı'nın İran Türkleri anlatmaları için Âşık Hüseyin Saî'ye ait bir metin yayımı olduğunu söyler. Saî'nin "Âşık Destanları-Köroğlu" adını taşıyan kitabında Köroğlu destanının 8 kolunun adlarını sıralar. Bu sıralamadaki ilk kol Köroğlu'nun Erzincan seferidir. Erzincan'da çok sayıda "Köroğlu" adlandırılmaları dikkat çekmektedir. Erzincan coğrafyasındaki dağ, tepe, eyvan, kule, kale, mağara ve köprülerde Köroğlu ile ilgili adlar; görülmektedir. Köroğlu adıyla ilgili ilk unsurları Tercan'da görmekteyiz. Tercan ilçesi Çadirkaya beldesinde bulunan kalenin adı da "Köroğlu Kalesi"dir. Köroğlu'nun çeşitli kollarında Erzincan'dan geçerken burada konaklamış olduğu, halk tarafından anlatılmaktadır. Köroğlu'nun Demircioğlu kolundaki olaylardan bir kısmı Erzincan'ın Kemah Kalesi'nde geçmiştir. Kemah Kalesi'nde bulunan en sarp kulenin adı "Köroğlu Kulesi"dir. Halk bu kuleye Kırat'tan başka bir atın çıkamadığını söylemektedir.

Köroğlu Refahiye

Köroğlu'nun adının en fazla verildiği yer, Refahiye'dir. Altköy'de yalçın kayalıklarda bir mağaraya "Köroğlu'nun mağarası" denilmektedir. Mağarada Kırat'ın nal izlerinin bulunduğu bu taş hatıralar, ziyaret edilir ve burası kutsal yer kabul edilir. Mağaranın bulunduğu yerde akan dereye "Köroğlu deresi" adı verilmiştir. Vadideki altı köprüye de "Köroğlu" adı konulmuştur. Erzincan'daki bu "Köroğlu" adlandırmalarının çokluğu dikkat çekicidir.

Köroğlu'nu Erzincan coğrafyasına yerleştiren, Köroğlu üzerine geniş kapsamlı araştırmalar yapan Kaftancıoğlu (1979, ss. VII-VIII); "Eksiksiz 40 yıldır Köroğlu'nu tanıyorum dersem abartılmış olmaz... 25 Yıl bilinçli olarak, amaçlı olarak Köroğlu coğrafyasını taradım, araştırma yaptım. Kars, Erzurum, Gümüşhane, Erzincan, Sivas, Tokat, Bolu, Ankara, Ağrı, Adana, Konya, Kütahya, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Van, Tunceli, Bingöl illerinin en uç köşelerine dek gittim" der ve sonra daha emin ifadeler kullanarak Köroğlu'nun Erzincanlı olduğunu söyler: "Destanlara göz gezdirildiğinde anlaşılacağı üzere Köroğlu çok geniş bir coğrafyada yaygındır. Benim araştırmalarıma göre Köroğlu Erzincanlıdır. Kaynak kişiler; 'Erzincan o sıralarda Sivas'a bağlıydı. Sivas Paşası'nın hükmü geçirdi Erzincan'da' dediler. Refahiye'nin yakınlarında Akça Köy'de doğdu dediler. Bugün adı geçen köy Kemah ilçesine bağlıdır." Yine Kaftancıoğlu (1974, s. 6); Köroğlu'nun Refahiye Akça Köy'de doğup, büyüdüğünü söyler: "Kimileri Köroğlu'nu masal kahramanı yaparlar. Orta Asya'ya götürürler, göçlere katarlar. Böylesi bir çaba hem bir uyanışı, hem de Köroğlu'nu yitirmekten başka işe yaramaz. Köroğlu bizden biridir. Eskiden Sivas'a bağlı Refahiye (şimdi Erzincan iline bağlıdır) yakınlarında Akça köy'de doğmuş, büyümüştür. Babası Yusuf Ağa diye tanınırdı. Tecerli aşiretindedir. Akça köyün Yusuf Ağası, çevreye göre iyi geçiniyordu. Konağı vardı. Köy halkı, yakın çevre, aşiret başkanları, halk âşıkları Yusuf ağanın konağında uzun kış gecelerini renklendirirdi. Türlü olaylar, ezgiler, baskılar, Pir Sultan'ın asılması, Nesimî'nin derisinin yüzülmesi, Osmanlı zulmü dile gelirdi. Kadın, çoluk, çocuk dinlerdi, etkilenirdi."

Tanyu (2007, s. 133), "Türklerde Taşla İlgili İnançlar" isimli eserinde Köroğlu'nun kır atının ayak izlerinden bahseder ve: "Refahiye'de Altköy'de sarp ve dik kayalar arasında Köroğlu deresinin bir tarafında bulunan bir mağarada Köroğlu'nun kır atının izleri görülür. Bu taş hatıralar, ziyaret edilir ve burası kutsal yer kabul edilir" diyerek Erzincan'ın Köroğlu'na ait mekânlardan biri olduğunu ifade eder.

Boratav (1984, s. 128), *Köroğlu Destanı* adlı eserinde; "Faruk Nafiz Bey'in, 10 Temmuz 1928 tarihli "Vakit" gazetesinde neşrettiği seyahat notlarında Suşehri ile Erzincan arasında Refahiye kasabası civarında bir 'Köroğlu Boğazı'nı kaydediyor" şeklindeki açıklaması da konuya yönelik bir diğer önemli bilgi olarak dikkatimizi çekiyor.

Köroğlu Kemaliye

Köroğlu ile ilgili bir rivayet de Erzincan ilinin Kemaliye ilçesinin Sarıçiçek Yaylası'nın Subatan bölgesinde geçmektedir. Bu bölgede asırlardır Parçikan Aşiretinin insanları bahar ve yaz aylarında hayvanlarını otlatmaktadırlar. Köroğlu mağarası olarak bilinen yer, bölge insanının hepsi tarafından bilinmektedir. Bununla birlikte yöredeki yıldı atlarının Köroğlu'nun atının torunları olduğuna dair bir inanış vardır. Mağara etrafında dini-ritüel uygulamalar yer almamakla birlikte yöredeki halk tarafından mağaranın girişi kayalarla kapatılmıştır. Kemaliye'de geçen Köroğlu Efsanesi'nin Arguvan/Malatya 1973 doğumlu, ilkokul mezunu olan ve serbest meslek ile uğraşan Ali Kayhan'dan 17.09.2022 tarihinde Battalgazi/Malatya'da derlenen rivayeti şöyledir:

"Köroğlu ve Ayvaz önlerindeki kış mevsimini Sarıçiçek Yaylası'nda Subatan bölgesinde bulunan bir mağarada geçirmek istemişler. Mağarayı baştan aşağı temizlemişler. Mağaranın içini el yordamıyla yontarak ocak, divan, kiler ve atlarını yemlemek içinde kürün (yemlik) yapmışlar. Kış mevsimini atlatmak için temel gıda malzemelerine ihtiyaç duyan Köroğlu, civar köylerden birine uğramış. Köye girdiğinde herkesin Köroğlu'dan bahsettiğini duymuş. Derken bir teyzenin yanına uğramış. Kendisinden bir çuval bulgur satın almış. Tam o sırada teyze, Köroğlu'na beddua başlamış. Bizim Köroğlu da dayanamayarak sormuş: Teyze Köroğlu sana ne yaptı demiş. Teyze de Köroğlu'nun kendisine bir şey yapmadığını ve millet Köroğlu'na beddua ettiği için kendisinin de millete uyarak Köroğlu'na beddua ettiğini dile getirmiş. Köroğlu teyze Köroğlu'nun kendisi olduğunu söylemiş. Teyze de dayanamayarak kahkahalara boğulmuş ama Köroğlu'nun yanındaki at da çok tuhafına gitmiş. Zira yörede böyle heybetli atı hiç görmemiş. Köroğlu, teyzenin laflarına ve kahkahalarına aldırış etmeden yola koyulmuş ama kadın bu adamdan oldukça şüphelenmiş. Birkaç erkeğe adamdan ve attan bahsetmiş. Köydeki erkeklerden birkaçı da vakit kaybetmeyerek Köroğlu'nu takip etmişler. Mağaraya vardıklarında Ayvaz'ın adama Köroğlu diye hitap ettiğini duymuşlar ve korkudan kaçmışlar. Köroğlu ve Ayvaz kış mevsimini bu mağarada geçirmişler ve kış bitip bahar gelince de mağarayı terk etmişler. Bahar mevsiminde bölgeye hayvanlarını otlatmak için gelen Parçikan Aşireti'nin insanları mağaranın değiştiğini görmüşler. Mağaranın içerisine girdiklerinde duvarda şöyle bir söz yazıyormuş: Ben ki yiğitler yiğidi Köroğlu bu dağlarda ne aklıktan ne de susuzluktan öldüm. Rüzgârın kayalara vurmasıyla ortaya çıkan sestem öldüm."

Tercan Köroğlu Tepeleri (Beş Kayalar)

Köroğlu ile ilgili yer adlarını rastlanan bir yer de Erzincan'ın Tercan ilçesidir. *Köroğlu Mağarası, Köroğlu Köprüsü, Köroğlu Kalesi* vb. Köroğlu adıyla ilgili ilk yer unsurları Tercan'da görülür: Şehrin tam karşısındaki tepelere "Köroğlu tepeleri" denilmektedir. Bu tepelerin zirvesinde taştan yapılmış bir kalıntı da "Köroğlu'nun evi" olarak adlandırılmaktadır. "Köroğlu Kayaları" isminin buradan kaldığına inanılır. Tercan'da bu kayalara "Köroğlu Tepeleri" de denir. Tercan ilçesine hâkim olan iki tepeye halk; "Köroğlu Tepeleri," üçüncüsüne "Baltaş," dördüncüsüne "Kartal" ve beşincisine de "Bebbuk" ismini vermiştir. Kayaların doğusunda kayalarda ismini alan "Beş Kaya" köyü vardır. Köroğlu'nun babası Bolu Beyine en iyi atı Tercan'dan almıştır. "Köroğlu Kayaları" isminin buradan kaldığına inanılır.

Tercan Çadırkaya/Pekeriç Köroğlu'nun Tandırı ve Merdivenleri

Tercan ilçesi Çadırkaya beldesinde bulunan kalenin adı da "Köroğlu kalesi"dir. Yaklaşık yüz metre yüksekliğinde doğal kayadan oluşmuştur. Burada taş içerisinde odalar yer almaktadır. Kayaya oyulmuş odalar, merdivenler, zahire ambarları, sarnıçlar bulunmaktadır. Bu odalardan aşağı taş merdivenlerle "Köroğlu'nun kuyusu"na inilmektedir.

Üzümlü /Karakaya Köroğlu'nun Taşları ve Merdivenleri

Erzincan'ın Üzümlü ilçesi Karakaya beldesinin iki kilometre yukarısında yalçın kayalıklarda bulunan kale kalıntısına ise "Köroğlu eyvanı" adı verilmektedir. Yine Karakaya'da bulunan *Kale Deresi* adıyla bilinen mevkideki Köroğlu Taşları (Kaya basamakları) ile kale kalıntıları önem arz etmektedir. Karakaya beldesinde Köroğlu Taşları denilen mevkide fazla belirgin olamayan bir kale duvarı ve gizli bir yol olduğu anlaşılan kırk beş basamaktan oluşan taş bir patika yol bulunmaktadır. "Rivayete göre Köroğlu, Karakaya (Keleriç) köyü ve çevresinde Erzincan ovasına, yöredeki bütün yollara, vadi giriş çıkışlarına hâkim bir noktada yer alan Kale Deresi mevkiini kendisine yurt edinir. Bölge dağlık olduğundan, bu zirveye bir kale ve atıyla rahat çıkabileceği sarp kayalığa yol yapmıştır. Taş basamakların bulunduğu bu patika yolu yöre halkı Köroğlu Taşları olarak adlandırmaktadır" (Sarıçipek, 2008, s. 137).

Kerem ile Aslı

Türk halk hikâyeleri içerisinde İsfahan şahının oğlu Ahmed Mirza (Kerem) ile şahın hazinedarı görevinde bulunan Ermeni Keşiş'in kızı Kara Sultan'ın (Aslı) aşklarını anlatan ve sonu hüsrarla biten Kerem ile Aslı hikâyesinde de Erzincan ilinin önemli bir yeri vardır. "Kerem'in adının Anadolu ve Azerbaycan'da isim olarak kullanıldığını biliyoruz" diyen Şükrü Elçin (2000, ss. 52-53), *Erzincan'ın Cimin, bucağına bağlı Kara Kilise köyünde Kerem Çavuş adında birinin mevcudiyetini aynı köyden Cafer' den öğrendiğimiz gibi Eczacı Bay Ömer Erzurum ve Erzincan'da, Binbaşı Asaf, Palfı'da, halk arasında bu isimdeki insanlarla görüştiklerini söylediler* der ve "Tercan'ın kuzeyinde Yahya Bey Deresi yanında 'Kerem Taşı' vardır" diye ilave eder. İsfahan'dan arkadaşı Sofu ile birlikte Aslı ve ailesini takip eden Kerem, Kars, Erzurum, Van, Muş gibi illeri dolaştıktan sonra Aşkale üzerinden Tercan'a, oradan da Erzincan'a gelir. Kerem ile Aslı hikâyesinin özeti şöyledir:

"İsfahan'da Âdil isminde bir şah ve hazinedarı Keşiş yaşardı. Bu ikilinin en büyük sıkıntıları çocuklarının olmamasıdır. Üzüntülerini atabilmek için kıyafet değiştirerek seyahate çıkarlar. Yolda karşılaştıkları yaşlı bir zat bunların dertlerinin çocuksuzluk olduğunu bilir ve eşleriyle birlikte yemeleri için bir elma verir ve gözden kaybolur. Elmayı eşleriyle birlikte yiyen Şah ve hazinedarının zamanı gelince çocukları dünyaya gelir ve Şahın oğluna Ahmet Mirza, hazinedarın kızına da Kara Sultan adı verilir. Yaşlı adamın tavsiyesi doğrultusunda bu iki genç büyüdüklerinde birbirleriyle evlendirilecektir. Ancak keşiş din farkından dolayı kızını Kerem'e vermek istemez. Bunun üzerine olaylar trajik bir şekilde gelişir ve her ikisi de yanarak ölürler (Duymaz, 2001, ss. 69-70).

Kerem'in Erzincan Bağları Hikâyesi

Celile Keyder (1953) hazırladığı mezuniyet tezinde, Kerem üzerine yapılmış olan inceleme ve araştırmaların hülâsasını sunarak, Kerem'in Erzincan Bağları hikâyesinin Raif Yelkenci, E. Cem, Ahmet Serdar yazmaları ve İkbâl basma nüshası ile vak'a, şiir, motif açılarından, mukayyesini yapmış, Kerem'in Erzincan Bağları'nın diğer Kerem ile Aslı hikâyelerindeki yeri, şiirlerin, şahıs isimlerinin ve yer isimlerinin indeksiyle birlikte Kerem'in Erzincan Bağları'nın metnine de yer vermiştir. "Posoflu Fakir; Arslan Bey, Ahmet Han Mustafa Bey, Kırmanşah gibi hikâyelerin yanında Kerem ile Aslı hikâyesinden istifade ederek "Kerem'in Erzincan Bağları" adlı bir halk hikâyesini tasnif etmiştir. Bu hikâyenin türküleri Kerem ile Aslı ve Fakir'in kendisine ait olup konu Erzincan ve civarında geçmektedir" (Alptekin, 1987, s. 44).

"Ziyad Han Gence'de yaşayan adaletli bir handır. Uzun yıllar çocuğu olmaz. Ziyad Han'ın gayri müslim bir hazinedarı varmış. Bu hazinedarın ismi Kara Melik'miş. Bir gün Ziyad Han ve Kara Melik bahçede dolaşırken Ziyad Han Allah'a dua etmiş. Kara Melik ile birbirlerine söz vermişler. Çocukları olunca birbirleriyle evlendireceklermiş. Aradan epey zaman geçmiş, Ziyad Han'ın bir oğlu, Kara Melik'in de bir kızı olmuş. Ziyad Han oğlunun adını Ahmed Mirza, Kara Melik de Kara Sultan koymuş. Kara Melik verdiği sözden caymış. Kızının öldüğünü söyleyip Gence'den uzaklaşmış. İğdir'da Karakoyunlu Köyü'ne yerleşmiş. Aradan epey zaman geçmiş. Ahmed Mirza ve Kara Sultan büyümüşler. Artık on sekiz yaşına gelen Ahmed Mirza eğitimini tamamlamış. Çok iyi at binen Ahmed Mirza, arkadaşı Sofu'yla Gence'nin dışına doğru gezmeye çıkmış. Geze geze o kadar yol almışlar ki İğdir'in Karakoyunlu Köyü'ne kadar gelmişler. Ahmed Mirza, köyde bir bağda Kara Sultan'ı görüp ona âşık olmuş. Kara Sultan'a âşkını ilan etmiş ve sevgilisinin kendisine kerem kılmasını söylemiştir. Ondan sonra Ahmed Mirza Kerem, Kara Sultan da Aslı ismini almıştır. Kerem, Gence'ye geri dönüp, babasına durumu anlatmış. Bu arada durumu öğrenen Kara Melik apar topar, Karakoyunlu Köyünden ayrılmış. Önce Erzurum'a sonra da Erzincan'a yerleşmiş. Erzincan'dan bir bağ alan Kara Melik, Aslı'yı kırk cariyeyle o bağa yerleştirmiş. Bu sırada Kerem de arkadaşı Sofu'yla Aslı'yı aramaktaymış. Aradan epey zaman geçmiş, Kerem en sonunda Aslı'yı Erzincan'da bulmuş. Bir bahçıvan kılığında giren Kerem, Aslı'nın bahçesine girmiş. Aslı'yı gören Kerem onunla konuşmuş ve her şeyi anlatmış. Ancak onları gören Kara Melik, Aslı'yı ve değerli tüm eşyalarını da alarak apar topar orayı terk etmiş. Ertesi sabah, Kerem bağda Aslı'yı bulamamış. Bundan sonra Kerem Aslı, Aslı Kerem için yanmaya, birbirlerini aramaya devam etmişler. Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin Erzincan Bağları bölümü burada son bulmuş."

Kerem'in Akrep Bağları

Karslı Âşık Ali Rıza Ezgi'nin bir aşk, dert, gam, seveda hikâyesi olarak nitelediği Kerem ile Aslı hikâyesi, dünya çapında meşhur olmuş, bilinen en acı seveda ve aşk hikâyesidir. Sevdığı insan uğruna otuz iki dişini veren bir kahramanın, bir sevdalının hikâyesidir (Yılmaz, 2011, ss. 201–211): Âşık Ali Rıza Ezgi'nin "hikâye uzundur, ama biz burada, sadece serencam olarak, Kerem ile Aslı'nın Erzincan seferi Akrep Bağları'nı anlamaya çalışacağız" diyerek başladığı ve naklettiği hikâye kısaca şöyledir:

"Keşiş, ben kızımı Müslüman bir şahın oğluna vermem diyerek Aslı'yı aldı, o şehir senin bu şehir benim, diyar be diyar dolandı. Kerem de Aslı'nın peşine düştü, onu aradı durdu. Kerem'in yolu Erzurum'a düştü. Yanında onun sazını taşıyan, ona refakat eden bir sofuyla beraber gelip bir hana yerleşti. Kerem orada bulunan ahaliye; "buradan bir keşiş, bir kız ve bir kadın geçti mi" diye sordu. Handaki bir ihtiyar; "bir kız ve bir kadınla beraber bir keşiş Erzincan'a doğru gidiyordu" der. Bunu duyan Kerem, Sofu'yla birlikte Erzincan yoluna revan olur. Bin bir güçlük ve meşakkatle geçen yolculuktan sonra nihayet Erzincan'a dâhil olup bir hana yerleştiler. Erzincan'ın içinde pazar yerini dolaşip insanlara zalim Keşiş'in yerini yurdunu sorarlar". Bu sıralarda Zalim Keşiş, hanımı ve kızıyla birlikte Erzurum'dan gelip Erzincan'a yerleşti, burada bir bağ aldı. Bağın bir tarafı güllük gülistanlık, çimenlikti; bir tarafında da yeşil ot diye bir şey bitmez, kupkuru ağaçlarda akrepler dolanırdı. O yüzden "Akrep Bağları" derlerdi oraya. Keşiş, bu bağa bahçıvan aradığını tellallar ile duyurur. Kerem o bağa bahçıvan oldu ve tam yedi yıl bu bağa bahçıvanlık yaptı. Bir sabah kalkarlar bakarlar ki o bağda akrep dolu ağaçlar gitmiş de yerlerine üzerlerinde renk renk, birbirini çağırın güller açmış ağaçlar gelmiş. Bağın dört köşesinde bülbüller ötüyor, sular şırl şırl akıyor. Aradan haftalar geçer, Akrep Bağları'nda çiçekler, güller açtığıın, mor menekşelerin birbirini çağırıldığıın haberi bütün şehre, Erzincan'a yayılır. Bu haber Aslı'nın da kulağına gider ve babasından icazet ister. Aslı müsaade alınca üç-dört arkadaşıyla beraber Akrep Bağları'na gider. Onlar Akrep Bağları'nı, o çiçekleri, gülleri, meyveleri gezip seyredelerken Kerem'le karşılaşılır. Aslı bahçıvanın Kerem olduğunu anlar. İki sevgili birbirleriyle sohbet, muhabbet ederler. Akrep Bağları'ndaki güller, bülbüller ömürlerini artık ebediyen sürdürecektir."

Asuman ile Zeycan

Aşk hikâyeleri içerisinde mühim bir yeri olan Asuman ile Zeycan hikâyesinde olaylar Erzincan ve civarında geçer. Hikâyede geçen Erzurum ve Murat Suyu gibi bilinen yer adlarının yanında "Terceman vilayeti," "Kalaze Hoş memleketi," "Mağrib" gibi yer adlarını hikâye ülkeleri olarak kabul etmek yerinde olur. Bugün bu iki kahramandan Asuman'ın babasının mezarı Erzincan'da, Zeycan'ın babasının mezarının "Cimin" (bugünkü adıyla Üzümlü) ilçesinde olduğunu halk arasında anlatılmaktadır (Sakaoğlu, 1972, s. 51). Erzincan Beyi Kaleli Bey'in kızı Zeycan ile kâhyası Derviş Ahmed'in oğlu Asuman'ın aşklarını anlatan hikâyenin özeti şöyledir:

"Vakt-i zamanında Tercemân vilayetinde Kaleze Hoş adında bir bey ve Derviş İsmail adında kâhyası vardır. Bu iki zatın da çocukları olmamaktadır. Hızır Aleyhisselâm'ın verdiği nar sayesinde bu ikisinin de vakti gelince birer çocukları olur. Dervişin isteği üzerine oğlana Asuman, kıza ise Zeycan adı verilir. Aynı okulda okuyan iki genç on dört yaşlarına geldikleri aşk hastalığına tutulurlar ancak cadı kadının tesiriyle ayrılırlar. Asuman babasından Zeycan'ı istese de çeşitli sebeplerden dolayı elde edemez. Bunun üzerine Allah'a dua eden Asuman'a kırk peri tarafından bade içirilir. Badenin bir eşi de aynı periler tarafından Zeycan'a verildiği için o da bayılır düşer. Saz eşliğinde dertlerini anlatan iki sevgili yanıp tutuşurken Zeycan ailesiyle birlikte Murat Suyunun kenarına geçer. Diğer taraftan Asuman ise sazı omuzunda gurbete çıkmıştır. Günlerce süren yolculuktan sonra o da Murat Suyu'nun kenarına gelir. Asuman kılık değiştirerek Zeycan ile Kaleli Bey'in huzurunda atışır. Kaybeden kazananın kölesi olacaktır. İki âşğın atışması neticesinde Asuman, Zeycan'ı mat eder. Bu saz-söz mücadelesini Asuman kazanır ancak, bey sözünde durmaz, hatta Asuman'ın ellerini bağlatarak Murat Suyu'na atılmasını emreder. Bölükbaşı Hasan Ağa'dan izin alan Asuman iki rekât namaz kıldıktan sonra hızla tekrar atışır. Bu defa kendini tanıntınca Asuman ölümden kurtulur. Geriye gelen Asuman başından geçenleri ailesine anlatır ve tekrar gurbete çıkar. Hali perişan bir vaziyette gezen Asuman, Hızır Aleyhisselâm'ın yardımıyla ölümden kurtulur. Daha sonra Hızır'ın atının terkisinde Mağrip şehrine gelirler. Burada yedi yıl çalıp çağırın Asuman günün birinde Dede Sultan'ı (Hz. Hızır) tekrar görür. Bir süre sonra da Dede Sultan, Zeycan'ın bahçesine girer. Dede Sultan, Zeycan'dan aldığı mektubu götürürken Mağrip şehrindeki kahveciler Asuman'ı bir cadı kadın vasıtasıyla kaçırarak bir kuyuya atarlar. Orada Asuman'ın dışında beş yüz kadar Müslüman vardır. Geldiği vakit Asuman'ı yerinde bulamayan Dede Sultan, Asuman'la birlikte beş yüz Müslüman'ı da kuyudan çıkararak kurtarır. Orada Dede Sultan'la birlikte kahveye giden Asuman hissesine düşen parayı aldıktan sonra Erzincan'a döner. Orada âşıklarla atıştıktan sonra Zeycan'la buluşur. İki tarafın da bu evliliğe razı olması üzerine Asuman, Erzurum Paşasından ferman ister. Paşa Kaleli Bey'den kızını ister ve iki genç kırk gün kırk gece sonra evlenirler."

Erzincan Kale Begi Bayram Beg'in Oğlu Abdullah Han (Abdullah ile Gülizar Hikâyesi)

Erzincan Kale Begi Bayram Beg'in Oğlu Abdullah Han ya da Abdullah ile Gülizar Hikâyesi adıyla da bilinen hikâyede mekân olarak önce karşımıza Erzincan Kalesi çıkar. Erzincan Kalesi hükümdarı olan Bayram Bey'in hacca gitmesi ve yönetimi oğlu Abdullah Han'a bırakmasıyla başlayan hikâye bir sürü hadiseden sonra yine Erzincan'a dönülmesi ile son bulur.

"Erzincan Kalesi'nin hükümdarı Bayram Bey'in Abdullah Han adında zeki, çalışkan, merhametli bir oğlu vardır. Hacı Bayram yedinci hac vazifesini ifâ için bütün yetkilerini ve hazinenin anahtarını oğluna teslim eder. Oğluna merhametli olmasını ancak, yakında doğacak kardeşi kız olursa öldürmesini vasiyet ederek yola çıkar. Artık kale yönetimi Abdullah Han'a kalmıştır. Aradan zaman geçer ve kız dokuz yaşına girer. Hacdan dönen Bayram Bey on yaşlarında bir kızı olduğunu öğrenince çok öfkelenir ve onları sarayından kovar. Abdullah Han kızı av sırasında öldürmeyi planlar. İki at hazırlanır ve iki kardeş yola çıkarlar. Yolda iki aslan yavrusunu yanına alırlar. Uzun zaman sonra ormanda bir saray görürler, sarayda kimse yoktur. Abdullah Han kardeşine bu Allah'ın bir lütfu deyip orada kalırlar. Aradan iki yıl geçer ve sarayın sahibi olan dev döner. Dev saraydaki kızı kandırır ve kendine yar eder. Kız abisinin aslanlarının kendilerini parçalayacağını söyleyince dev, bir plan yapar. Olaylar gelişir ve sonunda Abdullah Han'ın aslanları kız kardeşiyle devî parçalar. Abdullah Han perişan bir halde atına binerek memleketine doğru yola koyulur, yolda yorgunluktan uykuya dalar.

Rüyasında kırk tane yeşil başlı pir görür. Sağdan bir kadeh sunarlar ve üçler, kırklar, pirlere aşkına deyip içerirler. Endam aynasında ona bir kız gösterirler. Kız ona yaklaşıp 'benim kalemin sana yazılmış' der ve ona yeşil bir kadeh uzatır. Abdullah Han kızdan Temur Han'ın kızı Esmehanım olduğunu öğrenir ve uyanır. Bakar ki ne kız var, ne pir var, ne de başka birisi... Artık onun bir hedefi var ve o da Esmehanım'ı bulmaktır. Bunun için yönünü değiştirerek Keşan vilâyetine gider. Birçok maceradan sonra Abdullah Han Esmehanım'la evlenir. Bir zaman sonra memleketine dönmeye karar verir ve eşiyile birlikte uzun bir yolculuktan sonra Erzincan sınırına girerler. Önden Abdullah Han, babasına müjde gönderir. Babası vükelasıyla otururken huzuruna çıkar. Durumunu, başına gelenleri babası Bayram Beg'e anlatır. Babası onu affeder ve kırk gün kırk gece düğün yaparlar" (Rayman, 1998, ss. 329–347).

Ahmet ile Mehmet Hikâyesi

Âşık Murat Çobanoğlu'nun kendi tasnifi olan Ahmet ile Mehmet Hikâyesi'nde de Erzincan mekân olarak dikkat çekicidir. Çobanoğlu; "Çoğ eskiden, çok esgiden Erzincanlı Ahmet, Kayserili Mehmet... Hikeyemin temeli Erzincan'da başlıyor, Kayseri'de bitiyor. Bu hikeye yaşanmış, olmuş bir hikeye... Fağat çok eski bir hikeye..." (Sadıç, 2021, s. 872) diyerek anlatmaya başladığı hikâyede olaylar şöyle başlar ve gelişir:

"İstanbul'da okuyan Ahmet Erzincan'ın zenginlerinden Mahmut Ağa'nın tek oğludur. Babası, oğlunu Hasan Bey'in kızı Perişan Hanım'la nişanlar ve bu haberi oğluna mektupla bildirir. Ahmet, bunu yakın arkadaşı Mehmet'ten gizler. Okul kapandığında arkadaşı Mehmet'i memleketi Erzincan'a götürür. Mehmet sabah uyandığında karşı balkonda Perişan Sultan'ı görünce düşüp bayılır, ağzından kanlı köpük gelir. Mehmet'in âşık olduğu kızın kendi nişanlısı olduğunu öğrenen Ahmet, sırrını Mehmet'e açıklamaz. Kuyumcudan aldığı yüzükleri Perişan Sultan'a götürür ve kendisini arkadaşı Mehmet'e nişanlamak istediğini söyler. Perişan Sultan'ı çok beğense de arkadaşı Mehmet'i sevdiğinden ve ona söz verdiğinden bir şey demez. Ahmet'e âşık olan Perişan Sultan, ettiği duaya -beddua- "Âmin" demesi şartıyla bunu kabul edeceğini söyler. Ahmet kabul edip Mehmet ve Perişan Sultan'ı gizlice Kayseri'ye gönderir. Mahmut Ağa gelininin kaçtığını öğrenince çok üzülür. Ahmet, arkadaşının Perişan Sultan'a âşık olduğunu ve onları kendisinin kaçırdığını anne ve babasına söyler. Anne ve babası bu üzüntüyle uzun süre yaşayamaz. Okuluna devam edemeyen ve babasından kalan malları tüketen Ahmet, sıkıntı çekmeye başlayınca arkadaşı Mehmet'ten yardım almak için Kayseri'ye gider. Kayseri'de Mehmet'in vali olduğunu öğrenir. Mehmet'le karşılaştığı zaman arkadaşı kendisini tanımaz. Açlık çektiği için fakirlere yardım dağıtan Perişan Sultan'ın bahçesine gider. Kendisine altın getiren yardımcı kızdan bu parayı almaz. Ona Erzincan'dan geldiğini söyleyip oradan ayrılır. Ahmet, bakır yüzüğünü satmak için bir kuyumcuya gider. Kuyumcu yüzük karşılığında ona kuyumcu dükkânını verir. Kuyumcu dükkânına gelen yaşlı bir kadın, kızını Ahmet'le evlendirmek istediğini söyler. Ahmet bu teklifi kabul eder. Kayseri'de kuyumculuk yapan ve güvenilirliğiyle nam salan Ahmet'e bir ihtiyar iki çanta altını emanet eder fakat geri almaya gelmez. Ahmet'in düğününe vali ve eşi de katılır. Düğünde Ahmet, duygularını vali olan arkadaşı Mehmet'e söyler. Bunun üzerine Mehmet Perişan Sultan'ın Kayseri'ye gelirken kendisine her şeyi anlattığını, Ahmet gelinceye kadar kendisine kardeşi gibi davrandığını, Ahmet'i kırmamak için onu tanımamalıktan gelip kardeşi ile kuyumcu dükkânını, babası ile iki çanta altını, annesi ile kız kardeşini eş olarak ona gönderdiği gerçeğini hem Ahmet'e hem de düğündekilere duyurmuş olur. Gerçekler ortaya çıktıktan sonra Perişan Sultan ile Ahmet'in düğünü yapılır" (Sadıç, 2021, ss. 872–893).

Çoban Süleyman Hikâyesi

Âşık Murat Çobanoğlu'nun usta malı olarak anlattığı hikâyelerden bir diğeri de Erzincan'da gelişen "Çoban Süleyman Hikâyesi"dir. Çobanoğlu, hikâyenin tasnifi meselesini şu ifadelerle açıklar: "Söyliyeceğim hikeye Çoban Süleyman, çok eski üstatlarımızdan öğrendiğimiz, sahibi meçhul olan bu hikâyeyi, bugün sizlere söylemeye çalışacağım" (Sadıç, 2021, s. 174). Aşk konulu hikâyeler arasında olan Çoban Süleyman Hikâyesi'nin kısaca şöyledir:

"Çoban Süleyman, Erzincan'da yaşayan on altı yaşlarında fiziki ve ahlaki güzelliğe sahip bir delikanlıdır. Ailesi çok fakir olduğundan babasından izin alıp İstanbul'a çalışmaya gider. Bir iki yıl çalıştıktan sonra kazandıklarını ailesine getirmek için Erzincan'a döner. Erzincan'a geldiğinde, evlerin yıkıldığını gören Süleyman komşularından depremde evlerin yıkıldığını, anne ve babasıyla birlikte pek çok kişinin göçük altında kaldığını öğrenir. Kimsesi kalmayan Süleyman, Erzurum'un İspir kazasının Değirmen Köyü'ne gelir. Yörenin yardımsever ağası Hüseyin Bey'den çobanlık yaptığını söyleyip iş vermesini ister. Hüseyin Bey, Süleyman'ı çoban olarak tutar. Sürüye çok iyi bakan, çok güzel kaval çalan Çoban Süleyman kısa sürede köydeki kızların dikkatini çeker ve kızlar, gelinler ona hayran kalır. Ama Süleyman sadece işini yapar ve kimseye bakmaz. Yayladan göçler indiğinde Hüseyin Bey'in kızı Dertli Sultan evine gelir. Komşu kızının ona Çoban Süleyman'ı methetmesi üzerine "çoban" olduğu için küçümser. Fakat ilk görüşte onun kim olduğunu bilmeden düşüp bayılır ve Çoban Süleyman'a âşık olur. Komşu kızı Ceylan'dan onun Çoban Süleyman olduğunu öğrenir. Dertli Sultan, Çoban Süleyman'a aşkını ilan eder fakat Süleyman, ağa kızına bakmayı uygun görmeyip onu reddeder ve köyden ayrılır. Çoban Süleyman gittikten sonra Dertli Sultan çok üzülür. Bundan sonra gelişen birçok olaydan sonra Dertli Sultan ve Çoban Süleyman birbirlerine kavuşurlar" (Sadıç, 2021, ss. 192–193).

Dünyada Aşk Cennette Vuslat (Işıkhan ile Pembegül)

Edebiyat Öğretmeni Fatih Kandemir'in (Âşık Kemahlı) günümüzde yaşadığı bir olay üzerine tasnif ettiği bu halk hikâyesinde Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı bir köyde geçen, Işıkhan ile Pembegül'ün aşk hikâyesi anlatılır. Kandemir'in (2017, s. 5); "Doğu Anadolu'nun Kuzey Batı Bölümü'nün Yukarı Fırat Havzası'nda; halk arasında etrafı dağlık, ortası bağlık olarak bilinen Erzincan ilinin Sancak Şehri (ilçesi) Kemah'ın bir köyünde; zamanın birinde Tipioğlu Ahmet Efendi adıyla bilinen bir bey yaşardı..." diye anlatmaya başladığı son zamanlarda yazılmış ve hüzünlü bir sonla biten hikâyede olaylar şöyle gelişir:

"Erzincan'ın Kemah ilçesinin bir köyünde; Tipioğlu Ahmet Efendi adında bir bey yaşardı. Ahmet Efendi'nin dört torunu vardı. Bu torunlarından birini yanından hiç ayırmaz, ona gözü gibi bakar, onu her gittiği yere götürür; ona hem ağabeylik hem arkadaşlık hem de dedelik yapardı. Bu torunun adını dedesinin gördüğü esrarlı bir rüya sonucu "Işıkhan" koymuşlardı. Dünyada gerçek aşkı arayan Işıkhan, yalnız bir şekilde bir yamaçta sazını çalmakta ve kendi hâlinde şiirler söylemektedir. Bu sırada uzaktan gelen bir güzeli,

Pembegül'ü görür. Hayatında ilk kez böylesine bir güzel görmüştür. Güzel kız da Işıkhan'ı fark etmiştir. Bu karşılaşmadan sonra ikisi de birbirlerinin aklına düşmüştür. İkisi de birbirlerinin adını gördükleri bir rüya sonucu öğreneceklerdir. İkisi de kaçgöç ortamının olduğu kırsal bir bölgede yaşamaktadırlar. Bu sebeple birbirleriyle rahat bir şekilde görüşme imkânı bulamamaktadırlar. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra tekrar karşılaşırlar. Bu karşılaşmada Işıkhan, Pembegül'ün kendisinin adını bildiğini fark eder ve çok şaşırır. Çünkü Pembegül, Işıkhan'ın adını rüyasında görmüştür. Daha sonra Işıkhan da Pembegül'ün adını rüyasında öğrenir. Bu rüyadan sonra Işıkhan, Pembegül'ü daha çok düşünmeye köyden çıkarak onu coşkuyla aramaya koyulur. Tanasur Deresi'ni geçer. Kemah Kalesi dolaylarından kasabaya iner. Pembegül ile Işıkhan ikinci defa karşılaşırlar. Birbirlerine sıcak davranırlar; ayran ve ceviz ikram ederler. Sonrasında aşkla söyleşir ve atışırlar. İki sevgili uzun süre Fırat nehri üzerinde (Acemoğlu) kayıkla yolculuk ederler. Sonrasında böylesine bir gün bir daha yaşayamayacaklarını bilmeden ama içlerinde gizli bir acıyla birbirlerinden ayrılırlar. Uzun süre birbirlerini göremezler. Işıkhan, Pembegül'ü bekler; Pembegül, Işıkhan'ı özler ama aylarca birbirlerini bulamazlar. Pembegül, çok acı çeker ve bu aşkı annesinden gizler. Aradan geçen zaman içinde Pembegül'e bir kısmet gelir. Pembegül'ü annesinden ister. Pembegül bunu duyunca çok üzülür, çaresiz kalır ve Işıkhan'ı arayıp onu bulmaya karar verir. Aylarca Pembegül'ü bekleyen Işıkhan ise Pembegül'ü tekrar görmenin hayaliyle kendisini harap etmiştir. Pembegül ile Işıkhan son kez karşılaşır ve birbirlerine sarılı olaraktan verir. İkisi de öldükleri şekilde defnedilir. Mezarları üzerinden iki gül biter. Bu iki gülün arasında da bir karaçalı biter ve bu gülleri birbirinden hep ayırır. Bu dünyada kavuşamayan iki âşığın cennette vuslata erdiğine inanılmaktadır" (Kandemir, 2017, ss. 9–53).

Kismetsiz Ahmet Hikâyesi

Ana mekânlarından birinin Erzincan'da bir hastahane olduğu Kismetsiz Ahmet Hikâyesi hakkında Özçelik (2021, s. 1261) "Hikâye, doktora ders döneminde Prof. Dr. Pakize Aytaç'ın arşivinden temin edilmiştir. Metin, 'fırsat odur kim kazana kim yiye' sözünden hareket ederek 1971 yılında Âşık Kul Nuri tarafından yazılmış ve halk hikâyesi formatında düzenlenmiştir" kaydını düşer ve hikâye metnini verir.

"Olay XX. yüzyılın ortalarında Gümüşhane'nin Kelkit kazasına bağlı Yenice köyünde geçmektedir. Köyün zenginlerinden olan Hacı Bey Dayı hayatını kaybedince hayat tecrübesi olmayan oğlu Ahmet, kısa sürede babasından kalan mirası iyi gün dostlarıyla yer ve bütün mal varlığını kısa sürede bitirir hatta borçlanır. Kapısına alacaklıları gelmeye başlayınca bu onur kırıcı duruma daha fazla dayanamayan Ahmet gözdaşı denilen zehri alarak Kelkit çayının yol ayrımı denilen yerde suyun kenarına oturur, gözdaşını hazırlar ve bir dikmede içer. İçmesiyle bir feryattır başlar. Çünkü içerlerini yakmış idi. Ahmet'in bu feryadına tarlalarda çapa yapan kadınlar, Ahmet'i hemen alır, Yenice'ye götürürler. Fakat ne yazık ki Ahmet'in ne cebinde ne de evinde doktora gidecek parası yoktur. Köyden Hacı Yusuf Ağa Dayı beş yüz lira gönderir. Nihayet Erzincan'a doktora yetiştirirler, doktor acilen muayene yaptıktan sonra anasına der ki; anacığım, benim yapacağım bir şey yok Allah şifasını versin kulağına eğilip gizlice, bütün midesi ve ciğerleri paramparça olmuş alın eve götürün. Ahmet doktor ve hemşirelere sitem ettikten sonra hastaneden çıkarır Kelkit'e doğru yola koyulurlar. Pöske Dağları'nda yol kapanmıştır. Yol görevlilerce açılır, köye inerler. Ahmet'i yatağına yatırır tüm komşular gelmiş, toplanmış ağıllardı. Zaten anasının gözlerinde yaş kalmamıştı. Komşular Ahmet'le helalleşiyorlardı. Ahmet başını kaldırdı sağına soluna baktı ve var gününün dostlarından hiç kimsenin olmadığını görünce çok üzüldü. Çok geçmeden Ahmet hayata veda eder ve dünyadan göç eder. Artık geriye bir yıkılmış hane, sönmüş ocak, tükenmiş servet, oğulsuz ve erkeksiz ev ve iki gözü kurumuş iki pınar gibi garip, elleri koynunda anası kalmıştır. Aradan tam üç ay geçer. Ahmet'in bir tane oğlu dünyaya gelir, konu komşu sevinir ki belki ocaklarını tütürür diye. Fakat çocuk bir yaşına ayak basınca, bakımsızlıktan, sahipsizlikten çaresiz bir hastalığa yakalanarak vefat eder ve son umut da suya düşer" (Özçelik, 2021, ss. 1261–1264).

Yaralı Mahmut Hikâyesi

Kahramanlık hikâyeleri arasında mühim bir yeri olan Yaralı Mahmut Hikâyesi, daha ziyade masallarda rastladığımız gece vakti ortaya çıkarıldığında ortalığı aydınlatan çamçırak adlı taşların Bağdat'tan alınarak İstanbul'a getirilmesi çerçevesinde oluşmuştur. Yaralı Mahmut sadece Türkiye'de bilinen bir hikâyedir. Hem yazılı kaynaklarda vardır, hem de sözlü olarak hâlâ anlatılmaktadır. Araştırmacıların çoğunda oluşan genel kanaat, hikâyenin doğuş yerinin Doğu Anadolu Bölgesi olduğudur. "Sevgi ve kahramanlık konusunun müşterek olarak işlendiği Yaralı Mahmut hikâyesinde de Erzincan'ın hususi bir yeri vardır. Haramiliğe başlayan Mahmut ve sevgilisi Mehub kendilerine Erzincan ilimizin Kemah ilçesi ve çevresini yurt tutarlar. Günler süren haramilik hayatından sonra Mahmut'u kardeşi Mehkör Ahmet yakalar ve İstanbul'a götürür" (Alptekin, 1987, s. 45). Hikâyede mirasyedi bir evlâdın başından geçenler anlatılır.

"Ali Bezirgân adlı zengin bir tüccarın Ahmet ve Mahmut adlarında iki oğlu vardır. Kardeşler karakter itibarıyla birbirinin zıddıdır. Mahmut akıl sahibi, ailesine bağlı bir gençken Ahmet bunun tam tersidir. Ahmet, babasından kalan mirası çok kısa bir sürede yer bitirir. Mahmut da annesi ve kendisinin geçimini sağlayabilmek için çobanlığa başlar. Bu arada Osmanlı Padişahı muhteşem bir saray yaptırır. Sarayı gören herkes şamşırak taşlarının da bu saraya getirilmesi gerektiği fikrinde birleşir. Mahmut, Gence Padişahı'nda olan taşı getirmeye talip olur. Mahmut, Gence Padişahı'ndan taşı alabilmek için Arap kılığında bir pehlivanla güreşir. İki pehlivandan Arap görünümü olanı vuruşmayı kaybedince öldürüleceği sırada yüzündeki peçeyi çıkarır. Karşısındakinin Gence Padişahı'nın dünya güzeli kızı Mehub olduğunu anlayan Mahmut, ona ilk görüşte âşık olur ve bayılır. Şamşırak taşları da o kızın koynundadır. Kız, ahbine göre kendisini yenen gençle evleneceğini söyler ve Mahmut ile birlikte İstanbul'a doğru yola çıkar. Ancak Mehub, Kara Vezir adında birisiyle nişanlıdır. Kızın nişanlısı olan Kara Vezir Mehub'un babasını tehdit eder. Kara Vezir'in tehditleri karşısında bir çıkış yolu arayan Gence Padişahı, cadının yardımıyla kızını geri getirmeye karar verir. Küpüne binerek İstanbul'a gelen cadı yaptığı sihirle Mehub'u Mahmut'tan ayırır. Bir süre sonra da Mehub Mahmut'u terk ederek Gence'ye döner. Eşini takip eden Mahmut, Mehub'la Kahraman Dağları'nda karşılaşırlar. Büyünün etkisiyle Mehub Mahmut'u yaralar. Mehub, Gence'ye geldiğinde kendisine büyü yapıldığını anlar ve cadıyı öldürür, ancak Kara Vezir'le evlendirilmekten kurtulamaz.

Karaman Dağları'nda ölüme terk edilen Mahmut'u bir bezirgân bulur ve halk hekimi olan kızı Gülşen'e tedavi ettirir. Gülşen bir taraftan yaralıyı tedavi ederken diğer taraftan da onun sevdiği arkadaşı Mehub'un eşi olduğunu öğrenir. Bütün bunlar olurken diğer yandan da Mehub'la Kara Vezir'in Kandehar'da düğün hazırlıkları başlar. Gülşen'in yardımıyla düğün evine gelen Mahmut gerdek odasında

saklanır. Mehbub ve Kara Vezir gerdek odasına geldiğinde saklandığı yerden çıkan Mahmut, Kara Vezir'i öldürür, daha sonra da iki sevgili İstanbul'a doğru yola çıkarlar. İkili Erzincan'a gelince Mehbub çeyizsiz İstanbul'a gidemeyeceğini, bu sebepten para kazanmaları gerektiğini söyleyince bunlar haramiliğe başlarlar. Haramilerin yakalanması görevini ise güvenlik kuvvetleri komutanı olan Ahmet üzerine alır. Haramileri yakalayan Ahmet bunların kardeşi ve gelinleri olduğunu öğrenince elleri bağlı şekilde padişahın huzuruna çıkarır. Padişah, Mahmut'u affeder, çünkü o daha önce kahramanlık göstererek şamşırak taşlarını Gence padişahı'ndan almıştır. Ardından da Mahmut ile Mehbub'a kırk gün kırk gece düğün yaparak onları muratlarına erdirir" (Aslan 1990, ss. 97–136).

Arzu ile Kamber

Âşık Mevlüt İhsani'nin anlattığı, Erzincan'ın Kemah ilçesinde geçen Arzu ile Kamber'in aşk hikâyesidir:

"Kemah boylarından Musa Abdal ve Fatma'nın Kamber adında oğulları vardır. Kamber üç yaşında iken anne ve babasını kaybeder. Yetim kalan Kamber'i dayısı yanına almış. Ancak dayısının ailesi Kamber'i hiç sevmezlermiş. Dayısının çok nazenin Kamber'den üç dört yaş büyük Arzu adında bir kızı vardır. Çok yakışıklı bir genç olan Kamber on yaşlarına gelince Arzu'nun gönlü Kamber'e kayar: "Bu Kamber ne zaman büyüyecek? Acaba ben bununla evlenir miyim? Ben bundan murad alır mıyım?" diye keder içinde kalır. Ancak bu durumu fark eden annesi buna kesinlikle karşı çıkar. Kamber'in dayısına; "biz bu çocuğu tahsil için Maraş'taki yakınlarımızın gönderelim, orada okusun" der. Dayısı buna razı olur ve Kamber Maraş'a gönderilir. Üç-beş sene sonra Kamber izin alarak dayısının yanına gelir. Arzu da 18–19 yaşlarına gelmiştir. Arzu bir fırsatını bulur ve Kamber'e aşkını açıklar. Kamber yengesinden yana korktuğunu söyler. Arzu, Kamber'e; "seni benden ancak mezar ayırır" der. Birbirlerine söz verirler. Arzu, Kamber'e bir tutam zülûf ile bir mendil bahşeder. Kamber tekrar tahsil için Maraş'a döner. Arzu'nun annesi de boş durmaz bu arada ve güzeller güzeli Arzu'yu bir beyin oğluna nişanlar. Aradan 3 yıl geçer. Kamber Maraş'ta fevkalade bir âlim olur. "Dayımın evine döneyim, eğer dayımla yengem münasip görürlerse Arzu ile evlenirim. Eğer yengem münasip görmez Arzu da sözünde durmazsa ben de geçer gelirim" diye düşünür ve yollara düşer. Köye yaklaşmışken bir dağda konaklar. Burada bir rüya görür. Rüyasında sel gelir, sel öyle çoşkundur ki Arzu'yu da götürmektedir. Kamber Arzu'yu kurtarmak için kendini suya atar. Sabah olur Kamber köye doğru gider. Köyde ise anası Arzu'yu vaktin valisine vermiştir. Ama Sivas valisi mi, Yozgat valisi mi, Tokat valisi mi, Erzincan valisi mi belirsiz. Herhalde Tokat ya da Erzincan valisi olacak. Arzu'yu ata bindirip yola düşerler, köyden çıkıp, Fırat köprüsünü geçtikten sonra üç saat giderler ve Erzincan dağlarına doğru yukarı devam edip köyün karşısına geçerler. Bu arada Kamber köye ulaşır. Köyde arkadaşları "Arzu'yu bugün gelin ettiler, götürdüler" derler. Kamber hemen Fırat'a doğru koşmaya başlar. Fırat'ın da bahar çağlarıdır ve çağıl çağıl akmaktadır. Kamber Arzu'ya yetişmek için Fırat'ın sularına atlar. Karşıdaki Arzu, Kamber'in suya atladığını görünce o da kendini Fırat'ın sularına atar. O andan sonra ne Arzu'yu ne de Kamber'i gören olur. Yıllar geçer ne Arzu'nun mezarını, ne Kamber'in mezarını, ne Arzu'nun cesedini, ne Kamber'in cesedini gören olur" (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009, ss. 244–249).

Âşık Garip Hikâyesi

"Tebrizli olan Hoca Maksud'un bir oğlu (Resul) ve bir de kızı (Güllü Han) vardır. Çocukları büyüme çağındayken babaları ölür. Hoca Maksud'un mal varlığı ergenlik çağındaki Resul'un çevresindeki asalak arkadaşlarıyla yiyip bitirir. Bir süre sonra miras biter. Resul kendisine bir meslek aramaya başlar, bulduğu değişik meslek gruplarının tamamında başarısız olur. En sonunda âşıklığa başlar ancak bunda da bir arpa boyu yol alamaz. Berat Gecesi'nde yapılan helva sohbetinin misafirleri arasında Resul'un dışında Keloğlan da bulunmaktadır. O, Resul'un durumunu bildiği için aşığılamak maksadıyla Resul'den saz çalıp türkü söylemesini ister. Resul, yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'a kendisine âşıklık vermesi için dua eder. O gece uçler, yediler, kırklar Resul'ün rüyasına girerler ve ona bade içerirler. Bunun sonucunda Resul sadece âşıklığı öğrenmez, aynı zamanda Tiflisli Hoca Sinan'ın kızı Şah Senem'e de âşık olur. Resul, annesini ve kız kardeşini de yanına alarak Tiflis'e gitmeye karar verir. Tiflis'e ulaşan aileye Canım Hoca adındaki birisi kucak açar. Tiflis'in yabancıları oldukları için de Resul'ün adı çevrede Garip olarak söylenmeye başlar. Âşık Garip'in ünü çok kısa bir sürede her tarafa yayılır. Bu arada Garip'in âşık fasıllarını dinleyenler arasında Senem'in babası Hoca Sinan da vardır. Garip'in tavırları ve sesini çok beğenen Hoca Sinan, Garip'ten kendi yanında çalışmasını isteyince o, teklifi tereddütsüz kabul eder. Böylece Garip ile Senem birbirlerini daha yakından görme fırsatına kavuşmuş olurlar. Çok geçmeden Senem'in arzusu üzerine Garip, kızı babasından ister. Hoca Sinan kızı vermeye razıdır, ancak karşılığında kalın (başlık parası) olarak kırk kese altın ister. Bu durumda gurbete çıkmaya karar veren Garip önce Erzurum'a gelir ve Aslan Dede oğlu Baba Yusuf'un kahvesinde çalıp çağırmaya başlar. Burada yapılan âşıklar yarışmasında Halep Paşası'nın âşıklarını yenince, Garip'in itibarı şehrin yöneticileri ve halk arasında daha da artar.

Senem gurbetteki sevgilisine yazdığı mektubu ulaştırması ricasıyla Şah Veled adında bir bezirgâna verir. Senem'i seven Şah Veled mektubu okur ve yakın dostu olan Keloğlan ile birlikte Garip'in daha önce Keloğlan'a hediye ettiği gömleği kana bulayarak ailesine öldüğü haberini götürür. Annesinin gece gündüz ağlamaktan iki gözü de görmez olur. Şah Veled Senem'e talip olur. Senem de Şah Veled'e verir. Senem, bu ölüm haberine inanmaz ve Keloğlan'dan doğruyu söylemesini ister, Keloğlan öldüğü haberinde diretince Senem ona beddua eder ve çok geçmeden Keloğlan ölür. Garip'in annesi, kızkardeşi ve Senem, ücretini ödedikleri bir bezirgândan konuyu araştırmasını isterler. Senem, Bezirgan'a Garip'in bade içtiği tas ile birlikte mührünü de verir, sonra da tasla bedava şerbet dağıtmasını ister. Bezirgân, Erzurum, Hint, Yemen ve Şam gibi yerleri gezer, günün birinde Halep'e gelen bezirgân burada da tasla şerbet dağıtırken, tası tanıyan Garip tasın kendisine ait olduğunu söyleyince bezirgân da başından geçenleri bir bir anlatır. Ayrıca Senem'le Şah Veled'in düğünlerinin başladığı haberini de verir. Bu haber üzerine Garip Tiflis'e doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında çeşitli zorluklarla karşılaşan Garip, Hz. Hızır'ın yardımıyla tüm engelleri aşar ve Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars üzerinden Tiflis'e ulaşır. Ardından Hz. Hızır, Garip'e, atının ayağının altından toprak almasını ve annesinin gözüne sürmesini tavsiye eder. Böylelikle annesinin gözleri yeniden görecektir. Garip, Tiflis'e ulaştığında karalar giymiş olan kız kardeşiyle karşılaşır. Garip, kız kardeşini tanırsa da, Güllü Han, ağabeyini tanıyamaz. Ancak Garip'in ısrarını da kıramaz ve onu evlerine götürür. Anne ve kız kardeş Garip'i tanırlar. Hasret giderdikten sonra Garip, Hz. Hızır'ın atının ayağının altından aldığı toprağı annesinin gözlerine sürünce gözleri görmeye başlar. Bu arada Şah Veled'le Senem'in düğünü başlamış ve otuz dokuzuncu gün dolmuştur. Garip, âşık kıyafetiyle düğün evine gelir ve saz çalıp türkü

söylemeye başlar ve kendisini tanıtarak, sevdiğini Şah Veled'den alır. Ancak Şah Veled'in harcamalarını göz önüne alarak kız kardeşi Güllü Han'ı ona verir. Çiftlere yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır, mutlu sona ulaşılır" (Sakaoğlu, 2018, ss. 102–103).

Gerek Kerem ile Aslı, gerekse Âşık Garip hikâyesi 17. Yüzyılda yaşadığını zannettiğimiz âşıkların hayatları etrafında teşekkül etmiştir. Her iki hikâyemizde de Erzincan'ın mühim bir yeri vardır. Kerem sevdiğine kavuşabilmek için Erzincan'dan geçer. Garip ise yedi yıllık gurbetten sonra memleketine dönmek ister. Âşık Garip'in kar kış gibi engellerle karşılaştığı yer Erzincan ve çevresidir. Ona Pirin yardım ettiği yer Erzincan, Kemah gibi yerlerdir. "Yum gözlerini diyen Pir Dede, Garip gözlerini yumup aç gözlerini deyip, Garip açtı ki Kemah dağları nerede kaldı. Erzurum düzi, lâkin güli gülistan, lâkin guşlar civildir, sular ahıyor, Tipi Kemah dağlarında kaldı".

Âşık Garip ile ilgili bir başka varyantta ise bu husus şöyle anlatılmaktadır: "... Alırsan al almazsan da sen bilürsün. Ol dahi alub kendin dahi bin deyüh, binüp; 'yum gözünü dedi, aç gözünü' açtı. Öğle vakdına değin Kars'ın düzüne, öğleyi kilub. 'Bin ata' bindirdi. 'Aç gözünü' açdı. İkinci Ezirgan şehrine gelmiş" (Alptekin, 1987, s. 46).

Necip ile Yıldız

Safvet Örfi (1340), "Âşıklar Mezarı"nda, savaşın insanlar üzerinde bıraktığı sosyal etkilerini bireylerin hayatlarından hareketle, kıskançlık ve aşk üçgeni çerçevesinde ele alır. Birbirini seven iki gencin savaş nedeniyle evlenememesi, kıskançlık duygusuyla araya giren üçüncü bir kişi yüzünden ayrı düşmeleri ve yaşadıkları acı sonu anlatır:

"Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Erzincan civarındaki Köse Köyü'nden Necip'le Yıldız nişanlı ve birbirini seven iki gençtir. Necip'le Yıldız nikâhlanır fakat Balkan Savaşı nedeniyle düğünleri yapılamaz. Evlenmelerine iki ay kalmışken umumî harp çıkar. Öte tarafta ise, Necip'in amcaoğlu Raif de Yıldız'a tutkudur. Necip ve Raif, Kars cephesine giderler. Yıldız'a duyduğu aşk, tutku ve kıskançlık yüzünden çeşitli oyunlara başvuran Raif, çok sevdiği amcaoğlunu cephede arkasından vurup yaralar. Köyüne dönen Raif, köye, Necip'in öldüğü haberini yayar ve Yıldız'la evlenir. İyileşerek cepheden köyüne dönen ve bu ihaneti öğrenen Necip'le Raif arasında çıkan kavgada her ikisi de ölür, genç kadın acılı ve dul kalmıştır. İçini türkülere döker ve bu türküler yörede dilden dile dolaşır" (Kodal Gözütok, 2006, s. 71).

Şâmilî Hikâyesi

Sadece Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde bilinen, üzerinde herhangi bilimsel çalışma yapılmamış olan bir hikâye de Şâmilî Hikâyesi'dir. Alptekin'in (2009, s. 247) Muzaffer Karadağ tarafından, İğdırlı Hasan Turan'dan derlenmiş beş hikâyeden (Erzurum 1975 akt. Alptekin, 1997, s. 247) biri olarak bahsettiği Şâmilî Hikâyesi; Erzurum, İlica, Erzincan ve Kemah'ta geçmektedir. Alptekin hikâyeyi şöyle nakleder:

"Âşık Muhibbî'nin çırağı olan Şâmilî, bir gece rüyasında gördüğü güzele âşık olur. Bu hadise üzerine Şâmilî yataklara düşer. Muhibbî, çırağını sıkıştırırsa da başarılı olamaz. Usta âşık-çirak karşılıklı olarak söyleştikten sonra Şâmilî izin alarak gurbete çıkar. Uzun bir yolculuktan sonra Erzurum, İlica ve Erzincan'ı dolaşarak Kemah'a gelir. Şâmilî'nin sevgilisi de Mahinur'dur. O da Şâmilî'nin aşkıyla yanıp tutuşmaktadır. Arkadaşlarıyla eğlenen Mahinur'un türküsünü Şâmilî duyunca ona bir dörtlükle cevap verir. Bunun üzerine iki âşık karşılıklı türkü söylerler. Sonunda iki âşık birbirini tanır. Hasretler muratlarına ererler. Mahinur'un arkadaşı da, Şâmilî'nin bir arkadaşıyla evlenir."

Şükür ve Mutluluk

Erzincan'da anlatılan ilginç ve ibret verici "Şükür ve Mutluluk" isimli hikâye edebiyat öğretmeni Zekî Terzi tarafından derlenmiş ve Mengüceli dergisinde (1980, ss. 11/14–18) yayınlanmıştır. Hikâye özetle şöyledir:

"Zamanın birinde Erzincan'da bir delikanlı yaşarmış. Bu yiğit delikanlı diyar diyar gezerek Leylâ'sını arar imiş. Gel zaman, git zaman derken vaktin birinde diyar-ı gurbetten dönüp Erzincan'a vasil olduğunda, bir güzelle karşılaşmış. Allah'ın emri Peygamberin kavliyle iki genç evlenmiş. Zaman su gibi akıp gitmeden, hayat rüzgâr gibi geçmeden, çalışıp çabalamışlar... Amma ancak evin on bir aylık ihtiyaçlarını tamamlayabilmişler. Yılın geri kalan bir ayında ne yapacaklarını düşünmüşler, taşınmışlar, boşa koymuşlar dolmamış, doluya koymuşlar almamış. Nihayet kalan bir ayı kızın babasının evinde geçirmeğe karar vermişler. Ertesi gün hazırlanıp karısının babasının evine giderler. Tabii ki babasıgil, damatla kızlarını gayet güler yüzle karşılar. Fakat babaları damat ile kızın ne için geldiklerini birkaç gün sonra fehm eder ve gelinle damada bir ders vermek ister. Bu maksatla bir akşam kızına yemek vererek, yakındaki bir komşuya götürmesini söyler. Kızı da yemeği alıp tarif edilen eve gider. Tam kapıyı kıpırdacakken içerden aç olan çocukların "ana açız" diye feryatlarını duyar. Yemeği babam gönderdi diyerek verir. Kadın çok memnun olur ve dua eder. Ertesi akşam baba kızını tekrar yemek götürmek üzere aynı komşuya gönderir. Kızı kapıyı çalınca ev sahibi çıkar. "Allah komşuma uzun ömürler versin, bu günlük bizim var, karşıdaki komşuya götür" der. Bunun üzerine kız yemeği diğer komşuya götürür. Komşu yemeği alıp; verene ve getirene dua eder. Üçüncü günü baba bu sefer yemeği o ikinci eve gönderir. Kız evin kapısını çalıp yemek getirdiğini söyleyince, o komşu da, Yüce Allah'ın kendilerinden razı olmasını dileyerek yemeği aşağıdaki komşuya vermesini ister.

Bu hâl bir hafta devam ediyor. Ama kızda hiç bir değişiklik olmuyor. Kızın babası bakıyor ki, kızı bir şeyden görüp anlamıyor, aynı sözleri damadına söyleyerek yemeği damadıyla göndermeye başlıyor. Damad da aynı evlere gönderiyor ve damat da karısının karşılaştığı durumlarla yüz yüze geliyor. Bir gün, iki gün, üç gün derken bir akşam damat bir köşeye çekilip derin derin düşünmeye başlıyor. Kayın babasına; "Baba henüz dünyadan haberimiz yokmuş," deyip dışarı çıkıyor. Bahçeden bir sopa alıyor ve doğru karısının odasına giriyor. Karısını yataktan kaldırarak azarlayıp dövmeye başlıyor. "Ulan Allah'tan korkmaz kadın, biz senenin on iki ayından on bir ayını bir tamam koymuşuz da bir ayını düşünüyörüz. Meğer ki, elde neler varmış. Akşamdan sabaha yiyeceği yoktur, yine de komşusunu düşünüyor!" "Şükretmek ne büyük şeymiş, demek biz şükretmesini bilmiyoruz Kalk düş önüme, doğru eve gidiyoruz..." diyor. Kayın pederinin elini öpüp: "Babacığım, bize büyük şeyler öğrettin, sağol" diyerek doğru evlerine gidiyorlar ve şükretmesini öğrenip, başkalarına iyilik ederek mutlu bir hayat sürüyorlar.

Sonuç

Halk hikâyeleri bir anlatı türü olarak, kültürel mirasımızın önemli ve renkli halkalarından birini oluşturur ve içlerinde barındırdığı, dua-beddua, atasözü, deyim, şiir, masal, efsane, âşık havaları, anlatıcı-dinleyici ilişkisi ile tam bir sözlü kültür hazinesidir. Bu açıdan âşıklık geleneği içinde halk hikâyeleri, eski ve yeni kuşaklar arasında kültürel birikiminin aktarılması ve paylaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Türk halk edebiyatı içerisinde destanların yerini alan halk hikâyelerinin ilk örnekleri âşık edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen XVI. yüzyıldan itibaren âşıkların hayatları etrafında görülmeye başlar. Kültür tarihine baktığımızda tarihi şahsiyetlerin sevenleri tarafından yüceltilmek üzere kendi yörelerinde yaşadıklarını ve hemşehrileri olduğunu ileri sürdüklerini görmekteyiz. Köroğlu için de aynı durum söz konusudur. Kültür coğrafyamızın pek çok yerinde “Köroğlu” adına rastlamak mümkündür. Erzincan’da da Köroğlu ile ilgili anlatılan rivayetler, mekân ve yer isimleri mevcuttur:

Behçet Mahir anlatmasında Ruşen Ali’nin cılız taylorı bulduğu yer Erzincan’ın Tercan ilçesidir. Köroğlu Bolu Beyi’nden babasının intikamını almak için Erzincan’ın Kemah ilçesinde kendi adına bir kale yaptırır ve gelenden geçenden haraç almaya başlar. Köroğlu’nun Tokat Seferi adlı koldaki olaylar da büyük ölçüde Erzincan’da geçmektedir. Köroğlu’nun Maraş varyantında Lala Hüseyin Paşa’nın Erzincan seferi anlatılır. Ümit Kaftancıoğlu’na göre Köroğlu Erzincan coğrafyasına aittir ve Köroğlu Erzincanlıdır. Kaynak kişiler Köroğlu’nun Refahiye’nin yakınlarında Akça Köy’de doğduğunu söylerler. Bugün adı geçen köy Erzincan’ın Kemah ilçesine bağlıdır. Erzincan coğrafyasında Köroğlu ile ilgili yer adlarına da rastlanmaktadır: Tercan’da şehrin tam karşısındaki tepelere “*Köroğlu tepeleri*” (*Beş Kayalar*) denilmektedir. Tercan ilçesine hâkim olan iki tepeye halk *Köroğlu Tepeleri*, üçüncüsüne *Baltaşı*, dördüncüsüne *Kartal* ve beşincisine de *Bebbuk* ismini vermiştir. Kayaların doğusunda kayalardan ismini alan *Beş Kaya* köyü vardır. Tercan Çadırkaya’da; Köroğlu Kalesi, Köroğlu’nun tandırı, Köroğlu’nun kuyusu, Köroğlu merdivenleri, kayaya oyulmuş odalar, merdivenler, zahire ambarları, sarnıçlar bulunmaktadır. Refahiye ilçesi Altköy’deki Köroğlu Mağarası’na taş merdivenlerle çıkılmakta olup, mağara içinde kesilmiş taşlarla yapılan oturma bankları vardır. Mağarada Kırat’ın izlerinin bulunduğu da söylenir. Kemaliye Sarıçiçek Yaylası’nda Köroğlu Mağarası vardır. Erzincan merkez Karakaya köyünde Köroğlu taşları, Köroğlu’nun Eyvanı, Kırat için taştan oyulmuş yem teknesi bulunmaktadır. Kemah’ta da Köroğlu Kulesi vardır.

Posoflu Üzeyir Fakirî; Kerem ile Aslı hikâyesinden istifade ederek “Kerem’in Erzincan Bağları” adlı bir halk hikâyesini tasnif etmiştir. Bu hikâyenin türküleri Kerem ile Aslı ve Fakirî’nin kendisine ait olup konu Erzincan ve civarında geçmektedir. Kerem’in Erzincan Bağları hikâyesini, Âşık Nuri çırağı, Hüseyin Yazıcı (Sümmanoğlu), Sabit Ataman (Âşık Müdâmî) Ahmet Poyrazoğlu, Yaşar Yılmaz (Âşık Yaşar Reyhanî) Âşık Şeref Taşlıova usta malı olarak söylemişlerdir. Aşk hikâyeleri içerisinde mühim bir yeri olan Asuman ile Zeycan hikâyesinin konusu da Erzincan ve civarında geçer. Bugün bu iki kahramandan Asuman’ın babasının mezarı Erzincan’da, Zeycan’ın babasının mezarının “Limin” (Cimin bugünkü adıyla Üzümlü) köyündedir. Ardanuçlu Âşık Efkarî’nin tasnif ettiği hikâyede Erzincan Kale Begi Bayram Beg’in oğlu Abdullah Han’ın aşk hikâyesi, Âşık Murat Çobanoğlu’ndan usta malı olarak derlenen Ahmet ile Mehmet Hikâyesi’nde ise, Erzincan’ın zenginlerinden Mahmut Ağa’nın tek oğlu olan Ahmet’in ve Mehmet’in, Hasan Bey’in kızı Perişan Hanım’la olan aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Yine Âşık Murat Çobanoğlu’ndan usta malı olarak derlenen Çoban Süleyman hikâyesi, Erzincanlı Çoban Süleyman’la Dertli Sultan’ın aşk hikâyesidir.

Edebiyat Öğretmeni Fatih Kandemir’in (Âşık Kemahlı) günümüzde yaşadığı bir olay üzerine tasnif ettiği Işıkhân ile Pembegül’ün aşk hikâyesi Erzincan’ın Kemah ilçesine bağlı bir köyde geçer. Âşık Kul Nuri tarafından tasnif edilen Kısmetsiz Ahmet hikâyesi XX. yüzyılın ortalarında Gümüşhane’nin Kelkit kazasına bağlı Yenice köyünde geçmektedir. Kahramanın hastalanması ve Erzincan’a doktora getirilmesi ve sonunda vefat etmesi anlatılır. Sevgi ve kahramanlık konusunun müşterek olarak işlendiği Yaralı Mahmut hikâyesinde de Erzincan’ın hususi bir yeri vardır. Âşık Mevlüt İhsani’nin anlattığı Arzu ile Kamber’in aşk hikâyesinin mekânı yine Erzincan’ın Kemah ilçesinde geçmektedir. Âşık Garip’in yedi yıllık gurbetten sonra memleketine döndüğü, kar kış gibi engellerle karşılaştığı yer Erzincan ve çevresidir. Ona “Pir”in yardım ettiği yer Erzincan, Kemah gibi yerlerdir. Edebiyat öğretmeni Zekî Terzi tarafından Mengüceli dergisinde yayınlanan *Şükür ve Mutluluk* adını taşıyan hikâyede olayların tamamı Erzincan’da geçmektedir. Sadece Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesinde bilinen, Muzaffer Karadağ tarafından, İğdirli Hasan Turan’dan derlenmiş beş hikâyeden biri olan *Şâmilî Hikâyesi* Erzurum’da başlar, Ilıca’dan sonra Erzincan’da devam eder ve Kemah’ta sonlanır. Safvet Örfî, “Âşıklar Mezarı”nda, Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Erzincan civarındaki Köse Köyü’nden *Necip’le Yıldız*’ın hazin hikâyesinden bahseder. XIX. yüzyılın gezginlerinden olan tarihçi *Le Comte de Cholet*, Anadolu Türkiye’sine yaptığı seyahatte, Tercan’dan geçmiştir. Cholet (1892, ss. 142–147) Tercan’da iken Keur-Oglouna ait söylentiden bahseder. Kafkasyalı, İran Türkleri Âşık Muhitleri (2006) adlı eserinde Köroğlu’nun Tercan Seferinden söz eder.

Azerbaycan, Kars, Erzurum, Sivas, Tokat, Kayseri, Adana şeridinde anlatılan hikâyelerde Erzincan ilinin mekân olarak çok ciddi bir öneme sahip olduğu aşikârdır. Erzincan, Anadolu coğrafyasında doğudan batıya, kuzeyden güneye adeta bir kültür köprüsü konumunda olma görevini üstlenmiştir. Günümüze kadar yazılı ve sözlü 120, mekân olarak da 21 halk hikâyesi tespit edilmiştir. Anlatılan ve mekân olarak tespit edilen hikâyelerin sayısından anlaşılacağı üzere Erzincan, halk hikâyelerimizin sözlü gelenekte yoğun olarak yaşadığı ve muhafaza edildiği önemli bir halk kültürü merkezidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Konsept – E.U., R.K.; Tasarım – E.U., R.K.; Denetim – E.U., R.K.; Kaynaklar – E.U., R.K.; Malzemeler – E.U., R.K.; Veri Toplama ve/veya İşleme – E.U., R.K.; Analiz ve/veya Yorum – E.U., R.K.; Literatür Taraması – E.U., R.K.; Yazma – E.U., R.K.; Eleştirel İnceleme – E.U., R.K.; Diğer – E.U., R.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – E.U., R.K.; Design – E.U., R.K.; Supervision – E.U., R.K.; Resources – E.U., R.K.; Materials – E.U., R.K.; Data Collection and/or Processing – E.U., R.K.; Analysis and/or Interpretation – E.U., R.K.; Literature Search – E.U., R.K.; Writing Manuscript – E.U., R.K.; Critical Review – E.U., R.K.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (1986). Köroğlu'nun Zuhuru ve Onun Bingöl ile Münasebeti. *Erciyes*, 9(108), 14–17.
- Alptekin, A. B. (1987). Halk Hikâyelerinde Erzincan ve Erzincan'da tesbit edilen halk Hikâyeleri. *Türk Yurdu*, 353, 44–46.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin motif Yapısı* (1. Bs.). Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B., & İçel, H. (2011). Batı Versiyonlarında Köroğlu. *Millî Folklor*, 12(91), 37–50.
- Aslan, E. (1990). *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri: Yaralı Mahmut Hikâyesi üzerinde bir İnceleme*. Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı tarihi*. Millî eğitim Basımevi.
- Bayat, F. (2003). *Köroğlu Şamandan Âşık, Alptan Erene*. Akçağ Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *Köroğlu Destanı*. Adam Yay.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve halk Hikâyeciliği*. Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2003). *100 Soruda türk halk Edebiyatı*. K Kitaplığı.
- De Cholet, L. C. (1892). *Voyage en turquie d'Asie, Ermenie* (pp. 142–147). Kurdistan et Mésopotamie.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile aslı Hikâyesi üzerinde Mukayeseli bir araştırma*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (2000). *Kerem ile aslı Hikâyesi*. Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- İdrisi, H. (1992). *Köroğlu Destanı'nın Azeri Rivayeti üzerine Karşılaştırmalı bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Kafkasyalı, A. (2006). *İran Türkleri âşık Muhitleri, eser ofset*.
- Kafkasyalı, A. (2007). "Azerbaycan, İran ve Türkiye Halk Hikâyelerinde Erzurum " A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 33, 97–131.
- Kaftancıoğlu, Ü. (1974). *Köroğlu kolları halk destanları*. Büyük Dağıtım Yayınevi.
- Kaftancıoğlu, Ü. (1979). *Köroğlu kol destanları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kandemir, F. (2017). *Dünyada aşk cennette vuslat*. Cinius Yayınları.
- Kaplan, M., Akalın, M., & Bali, M. (1973). *Köroğlu Destanı (anlatan: Behçet Mahir)*. Sevinç Matbaası.
- Karadavut, Z. (2018). Köroğlu Destanında Hz. Ali. IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 18-20 Ekim 2018 (ss. 871-882). Ankara.
- Kaya, D. (2016). *Köroğlu ve tokat-Çamlıbel*. Çamlıbel Belediyesi Yayınları.
- Kaya, T. (1998). Köroğlu Erzincan'daydı. Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu (11-12 Ekim 1997) (ss. 103–108). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları.
- Keyder, C. (1953). *Kerem'in Erzincan Bağları* (Bitirme Tezi). Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Koçak, S. (1996). Köroğlu'nun Erzincan Varyantı. *Erciyes*, 19(227), 28–30.
- Kodal Gözütok, T. (2006). *Atatürk dönemi (1923–1938) Türk Hikâyeciliğinde Anadolu* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, L. (2021). Sözel hikâyecilik geleneğinin merkezi kars ve çevresinden derlenen halk hikâyelerinde mekânın işlevi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 1489-1514. [\[CrossRef\]](#)
- Özçelik, B. (2021). Adını Yaşanmış bir Vakadan alan 'Kismetsiz Ahmet Hikâyesi' üzerine bir Tahlil Denemesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(36), 1247–1264.
- Özdamar, F. (2011). *Tebriz'de Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdamar, F. (2019). *Köroğlu'nun İran Türkleri Anlatmaları üzerine bir İnceleme* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, sosyal bilimler Enstitüsü.
- Rayman, H. (1998). Ardanuçlu Âşık Efkârî, Erzincan: Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Sadık, G. (2021). *Âşık Murat Çobanoğlu'nun Hikâyeciliği ve Hikâye Repertuarı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Safvet Örfî, "Âşıklar Mezarı", Millî Mecmua, 25, 26 (10 Teşr.sani-1 Kânunuevvel 1340).
- Sakaoğlu, S. (1972). Asuman ile Zeycan Hikâyesi. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Araştırma Dergisi*, 1(5), 51–80.
- Sakaoğlu, S. (2018). *Halk Hikâyeleri*. AÖF Yayınları.
- Sarıççek, F. (2008). *Her Yönüyle Karakaya (Keleriç)*. Karakaya belediyesi Yayınları.
- Spies, O. (1941). *Türk halk kitapları* (B. Gönül, Çev.). Rıza Koç Basımevi.
- Tanyu, H. (2007). *Türklerde taşla ilgili inançlar*. Elips Kitap.
- Terzi, Z. (1980). Şükür ve mutluluk. *Erzincan Mengüceli-Kültür Araştırma ve İnceleme Dergisi*, 11, 14–16.
- Türkmen, F., & Cemiloğlu, M. (2009). *Âşık Mevlüt İhsanî'den derlenen halk hikâyeleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yuduran, H. A. (1990). *Köroğlu destanı Maraş ağzı, Kahramanmaraş*. Andırın Postası Gazetesi, No: 1-84.
- Yılmaz, T. (2011). *Âşıklardan halk hikâyeleri I*. Kültür ve Turizm Bakanlığı .